

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Josef Šanc

Britsko–francouzské soupeření v Indii v letech 1756–1763

The British–French Rivalry in India in Years 1756–1763

Praha 2017

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Valkoun PhD.

Poděkování:

Chtěl bych velmi poděkovat svému vedoucímu práce PhDr. Jaroslavu Valkounovi PhD. za obrovskou trpělivost a užitečné rady při psaní této bakalářské práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů. Tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného či stejného titulu.

V Praze, dne 8. srpna 2017

.....

Josef Šanc

Klíčová slova (česky):

Britská Východoindická společnost, Francouzská Východoindická společnost, Robert Clive, Thomas Arthur Lally-Tollendal

Klíčová slova (anglicky):

British East India Company, French East India Company, Robert Clive, Thomas Arthur Lally-Tollendal

Abstrakt (česky):

Bakalářská práce si klade za cíl zanalyzovat britsko–francouzské soupeření v Indii v letech 1756–1763. Zkoumá příčiny tohoto soupeření, jež jsou důležité pro pochopení následného střetu. Zaměřuje se především na ovládnutí Bengálska Brity, hlavní střet v Karnátaku, důsledky Pařížského míru a jeho vliv na budoucí vývoj indického subkontinentu. Dále také zkoumá podporu mateřských zemí v kontextu Sedmileté války.

Abstract (in English):

The primary aim of this Bachelor's thesis is to analyse the British–French rivalry in the years 1756–1763. The causes of this contention are analysed, as they are crucial to understanding of the clash to follow. Focus is set primarily on the British conquest of the Bengal, the main clash in the Carnatic, the results of the Treaty of Paris and influence on the following development of the Indian subcontinent. Aid of maternal countries in the context of the Seven Years' War is analysed as well.

Obsah

Úvod.....	6
1 PŘEDCHÁZEJÍCÍ VÝVOJ DO SEDMILETÉ VÁLKY	9
1.1 Situace před první konfrontací	9
1.2 První válka v Karnátaku	11
1.3 Druhá válka v Karnátaku a krátké období míru	16
2 STŘETNUTÍ V BENGÁLSKU A JEHO OVLÁDNUTÍ BRITY.....	22
3 TŘETÍ VÁLKA V KARNÁTAKU.....	28
4 PAŘÍŽSKÝ MÍR A JEHO DŮSLEDKY	36
Závěr.....	40
Seznam použité literatury	42

Úvod

Téma britsko–francouzského soupeření v koloniích 18. století mi bylo blízké již od studia na gymnáziu, kdy jsem napsal seminární práci na podobnou problematiku. Na vysoké škole jsem si znalosti o tomto období prohloubil a zároveň se přidal zájem o Orient (hlavně o Indii), což to mě vedlo k výběru tématu bakalářské práce. Vzhledem k tomu, že se z českého prostředí o podobné téma zajímal Michal Wanner v knize *Sedmiletá válka v Orientu*, což je již šestnáct let stará publikace, rozhodl jsem se s pomocí novějších cizojazyčných publikací téma obohatit o nové poznatky.

Pro porozumění vývoji vedoucímu ke střetnutí Francie s Velkou Británií v Indii slouží první kapitola. Nastiňuje postupné vykrystalizování obou soupeřů jakožto jediných evropských mocností v regionu usilujících o nadvládu v Indii. Zabývá se střety v první a druhé karnátské válce, jež předcházely hlavnímu střetnutí během Sedmileté války a osobou francouzského guvernéra Josepha Francoise Dupleixe, který určil směr, jakým se v budoucnu politika Evropanů v Indii začala řídit.

Hlavními částmi práce jsou druhá, třetí a čtvrtá kapitola. Druhá zkoumá britsko-francouzský střet v Bengálsku a následný vývoj, jenž vedl k ovládnutí tohoto regionu Brity a vytvoření důležité základny pro vznik jejich indického impéria. Třetí kapitola se zaměřuje na britsko-francouzský střet v Karnátaku, jihovýchodním regionu indického subkontinentu. Kapitola je zaměřena na průběh bojů v tomto regionu, podporu, kterou oběma válčícím stranám poskytly mateřské státy. Poslední čtvrtá kapitola se zabývá Pařížským mírem a jeho důsledky. Popisuje vyjednávání, pohnutky aktérů, kteří vymýšleli její obsah a hlavní dopady uzavřeného míru na indické záležitosti.

K napsání práce jsem použil rozsáhlé odborné literatury psané anglicky, francouzsky a česky od autorů anglosaského, českého, francouzského a indického původu, přičemž šlo hlavně o nejnovější literaturu. Nejdříve bych začal hlavní českou prací věnovanou tomuto tématu od Michala Wannera *Sedmiletou válkou v Orientu*. Jádrem monografie je britsko-francouzský střet v Indii, ale zabývá se i předcházejícím vývojem, africkým bojištěm Sedmileté války a Manilskou expedicí. Wannerova druhá monografie *Zrození impéria: Východoindická společnost a britský stát (1600–1773)* se tímto tématem zabývá již jen okrajově. Dále bych zmínil Wannerův článek *Anglo-Mughalská válka 1686–1688* vydaný v Novém Orientu, potřebný pro kontext.

Z francouzské odborné literatury jsem použil hlavně poslední dva svazky z rozsáhlé čtyřsvazkové práce Philippha Haudrera *La Compagnie Française des Indes au XVIIIe siècle*

(1719–1795) zabývající se činností Francouzské východoindické společnosti. Dále nová práce Edmonda Dziembowského *La guerre de Sept Ans* zabývající se konfliktem v Indii v rámci kontextu Sedmileté války jako globálního konfliktu. Ze starších prací jsem použil stať *Dupleix and Bussy* bývalého francouzského guvernéra Francouzské Indie a respektovaného Dupleixova biografa Alfreda Martineaua.

Anglicky psaná literatura je k tomuto tématu velmi rozsáhlá a proto jsem vybral jen některé práce. Z těch novějších se jedná především o monografii Daniela Baugha *The Global Seven Years War, 1754–1763: Britain and France in a Great Power Contest*, jenž stejně jako Dziembowski analyzuje Sedmiletou válku jako globální konflikt. Transformací Britské Východoindické společnosti z obchodního podniku na teritoriální velmoc se zabývá práce Nicka Robbinse *The Corporation that Changed the World: How the East India Company Shaped the Modern Multinational*. Činností Východoindické společnosti se zabývá také Ramkrishna Mukherjee v *The Rise and Fall of the East India Company*. Velice ceněna je i přes své stáří práce Henryho Dodwella *Dupleix and Clive: The Beginning of Empire* popisující britsko-francouzský střet od začátku do konce.

Anglicky psaná literatura zaměřující se na přítomnost Francouzů v Indii je zastoupena starší prací George Bruce Mallesona *History of the French in India: From the Founding of Pondichery in 1674 to the Capture of this Place in 1761*. Dále publikací indického historika S. P. Sena *The French in India 1763–1816*. Článkem Jaye Howarda Gellera *Towards a New Imperialism in Eighteenth-Century India: Dupleix, La Bourdonnais and the French Compagnie des Indes* zabývajícím se názorovým a ideologickým střetem Dupleixe s La Bourdonnaisem. Z novějších publikací zejména *India in the French Imagination: Peripheral Voices, 1754–1815* od Kate Marsh, jež řeší vztah Francouzů k Indii, reflektuje názory historiografie na Dupleixe a Lallyho a řeší zakořeněné historické mýty, jež se z francouzského pohledu k Indii vážou.

Vojenskými operacemi v Bengálsku a zvláště bitvou u Palásí se zabírá práce Petera Harringtona *Plassey 1757: Clive of India's Finest Hour* a také monografie M. S. Navarana *Battles of the Honourable East India Company: Making of the Raj*. O britském důstojníkovi Eyre Cootovi, jenž prošel bojem s Francouzi jak v Bengálsku, tak v Karnátaku píše v publikaci *A Life of Lieutenant-General Sir Eyre Coote* Harold Carmichael Wylly. Monografie Jonathana Dulla *The French Navy and the Seven Year's War* se zabírá námořní válkou během Sedmileté války a indické bojiště v ní má své specifické místo. Na stejné téma

se zaměřuje u i starší práce Alfreda Mahana *The Influence of Sea Power Upon History, 1660–1783*.

Dále jsem použil několik publikací Jeremyho Blacka, jež slouží pro politický kontext a procesy, jež probíhaly v mateřských zemích obou válčících zemí. *Britain as a military power, From Louis XIV to Napoleon: The Fate of Great Power* a do češtiny přeložená *Evropa osmnáctého století*. O politice britského ministra pro jih Chathama vůči Indii se zmiňuje rovněž Black v práci *Pitt the Elder* a Kate Hotblack v knize *Chatham's Colonial Policy: A Study in the Fiscal and Economic Implications of the Colonial Policy of the Elder Pitt*.

Pařížským mírem a politickými jednáními se zabývá Lucy Sutherland ve svém článku *The East India Company and the Peace of Paris*. O Laurenci Sullivanovi, jenž se výrazně podílel na podobě článku o Východních Indiích v rámci smlouvy z Paříže, píše George McGilvary v monografii *Guardian of the East India Company: The Life of Laurence Sullivan*.

Vyvstává tu několik otázek, na které bych chtěl ve své práci odpovědět. Co vedlo Brity a Francouze k bojům v Indii? Proč Britové uspěli právě v Bengálsku? Jaké byly důvody a faktory, které ovlivnily definitivní britské vítězství nad Francouzi? Jak ovlivnil Pařížský mír situaci v Indii a postavení Britů s Francouzi?

Jako normu pro psaní indických názvů, jmen a dalších specifik jsem se rozhodl použít poslední vydání knihy *Dějiny Indie* z roku 2013. Vzhledem k tomu, že jde o práci našich předních orientalistů, tak zde použité názvy považuji v konkurenci jiných publikací, kde se názvy liší za nejvalidnější.

1 PŘEDCHÁZEJÍCÍ VÝVOJ DO SEDMILETÉ VÁLKY

1.1 Situace před první konfrontací

Objevení Indie Portugalci a bohatství plynoucí z následného obchodu přivábil ke konci 16. století a začátku 17. století zájem ostatních evropských národů, zejména Nizozemců a Angličanů, kteří zpočátku proti Portugalcům spolupracovali. V průběhu padesátých a šedesátých let 17. století byli Portugalci systematicky vytlačeni z většiny indických základů a dalších v Indickém oceánu (jako například z Cejlonu roku 1658). Sňatek anglického krále Karla II. s portugalskou Kateřinou z Braganzy vynesl Angličanům v roce 1661 věno v podobě ostrova Bombaj na západním pobřeží Indie. Král se později rozhodl darovat Bombaj Anglické (později Britské) Východoindické společnosti za roční rentu ve výši 10 liber. Bombaj se brzy stala centrem anglického obchodu v Indii. Další základnou byl Madrás na východním pobřeží.¹ Nizozemci se soustředili na Východní Indii (Indonésii) se základnou v Batávii na Jávě, přičemž postupně rozšiřovali svůj vliv na okolní ostrovy.² Nepustili Angličany do této oblasti a hlídali si svůj monopol, čímž své rivaly donutili hledat štěstí v Indii, mimo hlavní nizozemský vliv.³ V Indii byli větší konkurencí již jen Francouzi.

Francouzská Východoindická společnost (*Compagnie des Indes Orientales*) založená z iniciativy ministra financí Ludvíka XIV. Jeana-Baptista Colberta v roce 1664 zažívala dynamický rozvoj. Nejprve se uchytili v Suratu, kde již působili Angličané v roce 1668 a o rok později v Mačílípatamu. Hlavní francouzské centrum bylo založeno v Puđduččeri v roce 1674, poblíž anglického Madrásu na Koromandelském pobřeží a další základna v Čandarnagaru v letech 1690–1692, opět poblíž anglické faktorie Kalkaty v Bengálsku. Do roku 1720 byly v důsledku těžké situace opuštěny faktorie v Suratu, Bantamu a Mačílípatamu. Zájem Francouzů o Indii byl po roce 1720 obnoven a již o rok později byl zabrán Mauricius. Další faktorie vznikly v letech 1725 a 1739 v Máhí a Káraikkálu.⁴ Francouzský guvernér Puđduččeri Benoît Dumas poskytl ve třicátých letech pomoc navábovi⁵ Karnátu proti Maráthům.⁶ Guvernér Puđduččeri získal velkou prestiž a růst francouzského obchodu vzbudil obavy ostatních Evropanů v Indii, zvláště Britů. Od roku 1737 ředitelé

¹ WANNER, M., *Sedmiletá válka v Orientu*, Praha 2001, s. 17.

² BLACK, J., *Evropa osmnáctého století*, Praha 2003, s. 373–374.

³ WANNER, M., *Sedmiletá válka v Orientu*, s. 15.

⁴ MUKHERJEE, R., *The Rise and Fall of the East India Company*, Berlin 1955, s. 66–68.

⁵ „Naváb“ = titul polonezávislých Mughalských správců

⁶ WANNER, M., *Sedmiletá válka v Orientu*, s. 33.

Britské Východoindické společnosti vyžadovali od svých zaměstnanců hlášení. Francouzi byli nyní v Londýně vnímáni jako silní konkurenti.⁷

Prvním větším konfliktem mezi Evropany a domorodým indickým státem byla Anglo-Mughalská válka v letech 1686–1688. Konflikt z iniciativy Josiaha Childa (v literatuře se někdy tato válka označuje jako *Child's war*), guvernéra Východoindické společnosti, v důsledku sporů s bengálským navábem ohledně jeho zamítnutí stavby opevnění v anglické faktorii Huglí, na což zareagovali Angličané vysláním expedice, která měla za úkol navába potrestat obsazením měst Čitágaon a Dháka při pobřeží Bengálského zálivu. Plán však byl nereálný z důvodu neznalosti indických poměrů. Mughalský císař Arangzéb, jehož vazalem byl bengálský naváb, sice válčil s Maráthskou konfederací a sultanáty Golkonda a Bidžápur, i přes to stále disponoval obrovskou mocí. Expedice nakonec skončila fiaskem a Společnost utrpěla finanční ztráty v důsledku zabavení zboží a vyplenění osad (ušetřen zůstal pouze Madrás a pevnost v Bombaji). Angličané se po svém pokoření dokázali s Arangzébem dohodnout a jejich privilegia byla obnovena. Michal Wanner poukazuje na paralelu mezi cíli Joasiaha Childa a pozdějšími cíli Roberta Clivea v roce 1757. Evropské armády byly v této době srovnatelné s mughalskými, které měly navíc obrovskou početní výhodu. Technologický zlom, jenž přinesl výhodu méně početným Evropanům, přišel až ve čtyřicátých letech 18. století.⁸ Wanner též poukazuje na malý prostor, který historiografie věnuje tomuto konfliktu, přestože šlo o první výraznější evropský pokus o teritoriální expanzi v Indii, ač neúspěšný. Celých 50 let před Josephem Francoisem Dupleixem, jenž je v tomto směru považován za průkopníka.

Po smrti Arangzéba v roce 1707 došlo k úpadku Mughalské říše a vládci lokálních provincií se začali osamostatňovat (Pandžáb, Bengálsko, Hajdarabád). Vpády Afghánců do Indie v polovině 17. století zároveň podlomily moc zbytků Mughalské říše i Maráthské konfederace. Tento úpadek vedl k dalším pokusům o zasahování do indických záležitostí. Ve třicátých letech guvernér francouzské základny v Pudduččéri Benoît Dumas ochránil navába Karnátaku před Maráthy. V roce 1741 nahradil Dumase Joseph Francois Dupleix⁹ a soupeření s Brity (od Zákona o unii v roce 1707) o vliv v Indii mělo v kontextu britsko-francouzského soupeření v Evropě i v koloniích nabrat na obrátkách.

⁷ HAUDRERE, P., *La Compagnie Française des Indes au XVIIIe siècle (1719–1795), Tome 3*, Paris 1989, s. 979.

⁸ WANNER, M., *Anglo-Mughalská válka 1686–1688*, in: *Nový Orient*, roč. 54, č. 5, 1999, s. 161–166.

⁹ WANNER, M., *Zrození impéria: Východoindická společnost a britský stát (1600–1773)*, Praha 2003, s. 79.

1.2 První válka v Karnátaku

Již v roce 1740 žádal vysoké politické kruhy v Paříži guvernér ostrovů Mauricius a Réunion, Bertrand-Francois Mahé de la Bourdonnais, o svolení k svému plánu na napadení britského obchodu v Indickém oceánu a obsazení britské pevnosti v Madrásu za účelem získání výkupného.¹⁰ Se svým návrhem uspěl a dostal k dispozici eskadru čtyř lodí a jedné fregaty s 1 200 námořníky a 500 vojáky a v květnu roku 1741 tato eskadra vyplula z Lorientu.¹¹ Plán ale nakonec realizován nebyl.¹²

K první konfrontaci došlo v rámci Války o rakouské dědictví, jejíž bojiště se nacházelo kromě Evropy a Ameriky i v Indii. Novinky o vyhlášení války dorazily do Madrásu 16. září 1744 a byly neprodleně přetlumočeny Francouzům v Pudduččeri.¹³ Ještě 1. prosince 1744 byl francouzský guvernér Dupleix přesvědčen, že zachování míru v Indii je pro obě společnosti nejlepším řešením a nabídl Britům dohodu o neutralitě.¹⁴ Tato dohoda se měla vztahovat na osady a lodní dopravu, ale nakonec ji britský guvernér odmítl, protože neměl oprávnění takovou dohodu přijmout.¹⁵

V lednu 1745 byl již Dupleix přesvědčen, že zachování míru je krajně nepravděpodobné a v případě, že by Britové zahájili nepřátelské akce, měl v záloze připravenou možnost na přivolání námořní pomoci od La Bourdonnais.¹⁶ Do Indického oceánu však vplula britská eskadra komodora Curtise Barnetta a zajala tři bohatě naložené francouzské obchodní lodě plující z Číny, loď vracející se z Manily se 400 000 dolary na palubě a další loď vracející se ze Suratu, Basry a Mokky. Zabavením těchto lodí utrpěl značnou ztrátu sám Dupleix, který byl společně s radou Pudduččeri největším podílníkem a tyto akce jej připravily o velkou část dvacet let budovaného soukromého bohatství. Francouzský obchod na Koromandelském pobřeží se zastavil a Dupleix po Britech požadoval okamžité navrácení zabaveného zboží.¹⁷ Za této situace neměl Dupleix jinou možnost, než požádat La Bourdonnais o pomoc. Oba muži začali plánovat obsazení Madrásu, Britové sice zabírali lodě, ale zatím nezaútočili na žádnou francouzskou osadu. Dupleix žádal instrukce z Francie, dostal však pouze neurčité odpovědi, které přizivily jeho a La Bourdonnaisovu společnou touhu po nezávislé a agresivní

¹⁰ GELLER, J., H., *Towards a New Imperialism in Eighteenth-Century India: Dupleix, La Bourdonnais and the French Compagnie des Indes*, in: Portuguese Studies, Vol. 16, 2000, s. 246.

¹¹ HAUDRERE, *Tome 3*, s. 979.

¹² GELLER, s. 246.

¹³ DODWELL, H., *Dupleix and Clive: The Beginning of Empire*, London 1920, s. 6.

¹⁴ GELLER, s. 245.

¹⁵ DODWELL, s. 6.

¹⁶ GELLER, s. 245–246.

¹⁷ DODWELL, s. 8–9.

politice.¹⁸ Opevnění Madrásu byla v žalostném stavu, což dobře věděli jak Britové, tak Dupleix, opírala se ale hlavně o námořní podporu eskadry komodora Barnetta.¹⁹

La Bourdonnais mezitím na Maskarénách sestavil eskadru šesti lodí a tří fregat se 3 500 muži. Vyplul 25. března 1746 a po zastávce na Madagaskaru dorazil v červenci do Indie.²⁰ Jeho lodě byly primárně určeny pro obchod, a s tím souvisel problém s výzbrojí. Měl k dispozici pouze 74 osmnáctipalcových děl, zatímco na anglických lodích byly běžnou součástí výzbroje. Mohl se však spolehnout na sílu a větší počet svých námořníků, zatímco Britové byli zdecimováni tropickým podnebím a kurdějemi a měli k dispozici pouze něco mezi 1 300–1 400 muži. Mezitím v pevnosti St. Davidu zemřel na horečku komodor Barnett a velení přešlo na služebně nejstaršího kapitána Edwarda Peytona, který byl nespolehlivým a nepodnikavým velitelem.²¹ Peytonova eskadra o pěti lodích křižovala mezi Cejlonem a kontinentem a očekávala La Bourdonnaisovo připlutí.²² Za úsvitu 6. července se obě eskadry spatřily u Negapatamu, ale kvůli mírnému větru se střetly až v půl páté odpoledne a bojovaly až do příchodu noci. Druhý den ráno Peyton obnovil linii a vyplul hledat Francouze, ti se však stáhli na sever k Pudduččéri a tak odplul k nutným opravám do Trikunámálé. Britské ztráty činily 14 padlých a 46 zraněných, La Bourdonnais měl 72 padlých, 150 zraněných a jeho lodě byly více poškozené palbou a ohněm. Bitva je považována za nerozhodnou.²³

Dupleix s radostí uvítal La Bourdonnaisa v Pudduččéri. La Bourdonnais nejdříve podnikl několik výprav proti britským obchodním plavidlům a poté souhlasil s akcí proti Madrásu. Opustil Pudduččéri a bezpečně přistál poblíž Madrásu, jeho eskadru doplnilo 1000 mužů, kteří k Madrásu dorazili po souši. Po třech dnech odstřelování se město 21. září 1746 vzdalo. Pád města je připisován nedostatečnému opevnění, slabé posádce a neochotě Peytona poskytnout Madrásu námořní podporu, která měla být jeho hlavní obranou.²⁴

Město se vzdalo v domněnku, že bude moci svou svobodu vykoupit.²⁵ La Bourdonnais obdržel vysokou sumu pro sebe a své muže, aby se zabránilo rabování města. Tak vznikl památný spor mezi Dupleixem a La Bourdonnaisem, protože oba měli rozdílné představy o budoucnosti Madrásu a ohledně toho, kdo je hlavním velitelem. Hlavním bodem jejich

¹⁸ GELLER, s. 246.

¹⁹ DODWELL, s. 7–8.

²⁰ HAUDRERE, *Tome 3*, s. 981.

²¹ DODWELL, s. 10–11.

²² HAUDRERE, *Tome 3*, s. 981.

²³ DODWELL, s. 11.

²⁴ HAUDRERE, *Tome 3*, s. 982.

²⁵ GELLER, s. 249.

sporu bylo jejich pojetí koloniální politiky. La Bourdonnais se chtěl obsazením Madrásu a získáním výkupného přiblížit legendě Duguay-Trouinovi a jeho slavnému nájezdu na Rio de Janeiro v roce 1711, o kterém jako mladý kadet slýchal na námořní škole v Saint-Malo.²⁶ Viděl válku v Indii pouze jako rozšíření koloniální obchodní rivalry. Dupleix naopak začal rozvíjet své plány pro Francouzskou Indii. Snil o dobytí všech britských pozic v Bengálsku a na Koromandelském pobřeží a dokonce uvažoval o přesunutí hlavního centra z Puđduččeri do Čandarnagaru.²⁷ Chtěl zničit Madrás za účelem přilákat do Puđduččeri obchodníky, hlavně Armény a vytvořit z města velkou obchodní základnu, Madrás vyměnit za území, které by poskytovalo dostatek finančních prostředků. La Bourdonnais tento názor nesdílel, podle něj bylo rozšíření francouzských držav v Indii k ničemu a prosazoval dominanci na moři, obtěžovat nepřítel, zabírat jeho lodě a rozptýlit jeho síly. To byl názor námořníka oproti názoru koloniálního správce.²⁸ Je překvapivé, že voják La Bourdonnais zastával pohled obchodní, zatímco Dupleix, obchodník a úředník, pohled válečný. La Bourdonnais Dupleixovi oponoval jeho úmyslu na zničení Madrásu a argumentoval pouze dočasným efektem tohoto plánu, protože Britové by město do jednoho či dvou let obnovili a úsilí vynaložené na jeho obsazení by přišlo vniveč.²⁹

Jejich spory nakonec ukončila silná monzunová bouře, která 13. října u Madrásu zničila La Bourdonnaisovu eskadru, což jej vedlo k rozhodnutí odplout se zbývajících loděmi na Maskarény k nutným opravám. Před svým odplutím podepsal 21. října s Brity smlouvu a dostal výkupné. Zanechal tedy Dupleixe jako pána města, ten nelenil, zrušil dohodu uzavřenou La Bourdonnaisem a začal Brity z Madrásu vyhánět.³⁰ Byla zahájena destrukce civilních budov, citadela a opevnění měly být opraveny kvůli obavě z britského návratu. Dupleix také zahájil jednání s navábem Karnátaku Anvaruddínem Chánem za účelem výměny Madrásu za jiné území.³¹

Jakmile se naváb dozvěděl o kapitulaci Madrásu, vyslal k městu svého syna Mahfúze Chána s 10 000 muži, kde měl počkat, než Francouzi místo opustí. Po dobu 5 týdnů Francouzi kličkovali před požadavky na vydání Madrásu. Toto zdržení bylo způsobeno spory mezi Dupleixem a La Bourdonnaisem, ale když 23. října La Bourdonnais odplul, měl Dupleix volné ruce. Naváb mezitím ztratil trpělivost a dva dny po La Bourdonnaisově odjezdu nařídil

²⁶ HAUDRERE, *Tome 3*, s. 982–984.

²⁷ GELLER, s. 247–248.

²⁸ HAUDRERE, *Tome 3*, s. 984.

²⁹ GELLER, s. 248.

³⁰ Tamtéž, s. 251.

³¹ HAUDRERE, *Tome 3*, s. 985.

svému synovi, aby zahájil obléhání Madrásu a Francouze vyhnal. Francouzi byli odříznuti od zdrojů pitné vody a jejich velitel La Tour se rozhodl na obléhatele zaútočit. Ráno 1. listopadu vyrazil se 400 muži do útoku a Indové se pod jejich palbou rozutekli.

Po ztrátě 70 mužů v předchozí bitvě zaujal Mahfúz Chán pozici 2 míle západně od Madrásu, kde se dozvěděl o příchodu francouzských posil vyslaných z Puđuččeri. Těmto jednotkám velel plukovník Paradis a disponoval 230 Evropany a 700 sipáhíji.³² Indický velitel zaujal místo u brodu řeky Adjar, poblíž městečka St. Thomé, kudy museli Francouzi přejít. Paradis se rozhodl přebrodit a zaútočit. Jednotky Mahfúze Chána byly francouzskou palbou rozprášeny a ve zmatky se rozprchly.³³

Henry Dodwell zmiňuje důležitý posun evropské pěchoty, kdy každý voják disponuje mušketou a bajonetem, čímž se stala mnohem efektivnější silou a dále zmiňuje i posun zaznamenaný dělostřelectvem. V důsledku toho se výrazně snížil počet vojáků potřebných účinně vzdorovat velkým skupinám jezdců, tvořícím páteř indických armád. Od roku 1746 mohli vojáci Britské či Francouzské společnosti přejít do ofenzívy, aniž by hrozila jejich porážka v důsledku přečíslení větším počtem domorodých vojáků, což bylo potvrzeno La Tourovou šarvátkou před Madrásem a Paradisovým vítězstvím na řece Adjar.³⁴ Michal Wanner dodává, že Francouzi díky této bitvě získali v rámci Indie výbornou vojenskou pověst.³⁵

Po eliminaci Madrásu měl Dupleix v úmyslu dobýt i poslední britský opěrný bod v Karnátaku, pevnost St. David. Proti pevnosti podnikl mezi prosincem 1746 a červencem 1748 čtyři neúspěšné pokusy o její obsazení.³⁶ Změnila se také situace na moři, když Britům připlul na pomoc 9. března 1747 komodor Griffin. Francouzi byli po odplutí La Bourdonnais bez námořní podpory, ale počet britských lodí byl malý a Griffin nemohl pomýšlet na útok proti Puđuččeri, sebral však Dupleixovi iniciativu a město z moře alespoň blokoval. Tato přestávka skončila v polovině roku 1748 příjezdem jak britských, tak francouzských posil. V únoru se ke Griffinovi přidaly tři válečné lodě se zprávou, že se připravuje velká expedice. Dorazil také penzionovaný kapitán Stringer Lawrence, který byl pověřen velením v pevnosti St. David. Jeho vojenská disciplína časem vytvořila z jednotek Společnosti účinnou vojenskou sílu. Francouzům připluly posily v podobě Bouvetovy eskadry, která však byla po cestě oslabena anglickým útokem a bouřemi. Hlavním cílem Bouvetovy mise však bylo pouze

³² „Sipáhíjové“ = domorodí vojáci vyzbrojení po evropském způsobu

³³ MALLESON, G., B., *The Decisive Battles of India: From 1746 to 1849 Inclusive*, London 1883, s. 8–14.

³⁴ DODWELL, s. 20–21.

³⁵ WANNER, *Sedmiletá válka v Orientu*, s. 48.

³⁶ Tamtéž, s. 49–51.

dopravení finanční zásoby. Mezi 20. a 22. červnem proplul Bouvet kolem Griffinovy pozice a komodor se jej vydal pronásledovat, až když prováděl ideální čas na jeho napadení. Po svém návratu byl za své provinění souzen vojenským soudem a uznán vinným. Griffinova odplutí se snažil Dupleix využít posledním pokusem o dobytí St. Davidu a 27. června vyslal jednotky pod vedením Mainvillla ke Kuddulúru. Ty však byly Brity pod vedením Stringera Lawrence poraženy.³⁷

Když se ředitelé Britské východoindické společnosti v Londýně dozvěděli o pádu Madrásu, okamžitě začali plánovat vyslání expedice, která by obsadila Pudduččéri. Dne 15. listopadu 1747 byla vyslána velká flotila pod vedením admirála Boscawena, skládající se z osmi válečných a jedenácti nákladních lodí. Před Pudduččéri se Boscawen objevil 18. srpna 1748 a okamžitě začal vyloďovat své vojáky. Nakonec uznal nemožnost vzít město okamžitě útokem, zahájil jeho obléhání v domnění, že jeho posádka donutí ke kapitulaci ostřelováním a vyhladověním. Admirál musel 14. října obléhání přerušit kvůli příchodu monzunu a obavě z případné bouře, podobné té, která smetla La Bourdonnaisovu eskadru. Výsledek obléhání byl pro Brity tristní.³⁸

O pár měsíců později dorazily zprávy o podepsání předběžných mírových podmínek v Evropě a v květnu 1749 přinesla dánská loď zprávu o definitivním míru.⁴¹ Nejdůležitější otázkou vyjednávání o míru zohledňující indické záležitosti byl osud Madrásu. Francouzský postoj však mohla rozhodnout pouze vláda a ta měla nejednoznačné názory. Dne 14. ledna 1748 ředitelé Společnosti předložili královské radě zprávu, ve které analyzovali výhody a nevýhody tří řešení. Prvním bylo předání Madrásu výměnou za výkupné, v čemž stát neměl žádný zájem a Společnost by získala mnohem větší obchodní zisk, kdyby byla tato osada zničena. Druhým řešením bylo zničení Madrásu, výhodné pro společnost, protože se jednalo o jedinou významnou pozici Britů na Koromandelském pobřeží, po jeho vymazání by se domorodí obchodníci uchýlili do Pudduččéri a toto místo by mohlo být vyměněno s lokálními vládci za jiné území poblíž Pudduččéri. Posledním řešením byla výměna Madrásu za Louisbourg, přístav obsazený Brity v Nové Francii. Tato možnost by byla výhodná pro stát, ale Společnost by z války nezískala žádný profit. Rada hlasovala pro druhou možnost a pověřila Dupleixe, aby Madrás s Maury vyměnil za co největší výhodu pro Společnost a větší bezpečnost Pudduččéri. V květnu 1748 však vláda během jednání o předběžném míru

³⁷ DODWELL, s. 22–26

³⁸ Philippe Haudrere uvádí počet britských ztrát v důsledku bojů a hlavně nemocí na 2475 padlých a na francouzské straně 396. Wanner uvádí rozdílný odhad, 1065 padlých Britů, s Haudrerem se ale shoduje v počtu padlých Francouzů, když uvádí počet 400. Srv. HAUDRERE, *Tome 3*, s. 985; WANNER, s. 55.

⁴¹ DODWELL, s. 30.

změnila názor a rozhodla se pro výměnu Madrásu za Louisbourg a vyslala do Indie nové rozkazy rušící destrukci Madrásu. Město bylo Britům vráceno v roce 1749 a Společnost, která během války utratila 33 milionů livrů, z toho 15 za operace v Asii, nezískala žádnou kompenzaci. Případ Madrásu ukázal stav politické závislosti Společnosti na státu, která i přes nedostatky v námořní podpoře získala vojenské úspěchy, které však byly v důsledku státního zájmu obětovány.⁴² Potvrdil se také La Bourdonnaisův správný úsudek, kdy ve sporu s Dupleixem tvrdil, že po ukončení konfliktu bude v Evropě dohodnuto navrácení teritoriálních zisků původním vlastníkům a mír v Cáchách (Aix-La-Chapelle) mu dal za pravdu, když došlo k již zmíněné výměně.⁴³

1.3 Druhá válka v Karnátaku a krátké období míru

Po uzavření míru v Cáchách a navrácení Madrásu Britům očekávaly vlády v Londýně i Paříži, že v Indii zavládne mír, ale nepřátelství ve skutečnosti neskončilo. Cokoliv se dohodlo v Evropě, nemohlo počítat s nestabilní situací v Indii, generující ozbrojené konfrontace. Guvernéři Britské i Francouzské východoindické společnosti byli v silném pokušení zapojit se do konfliktů místních vládců, kteří ochotně platili vojáky společnosti a v rámci dohody měly být dány společností významné obchodní dohody a sumy peněz. V době míru mezi oběma národy však bylo potřeba zabránit přímé vojenské konfrontaci mezi britsko-francouzskými jednotkami.⁴⁴ Francouzi navíc po porážce navába Karnátaku na řece Adjar disponovali skvělou vojenskou pověstí a mnoho indických feudálů se s nimi rozhodlo podepsat smlouvy o dobrém porozumění.⁴⁵

Na začátku roku 1749 vypovězený rádža Tančávúru nabídl Britské společnosti malý obchodní přístav a na oplátku požadoval vojenskou pomoc, za kterou byl ochoten zaplatit. Guvernér a rada v pevnosti St. David tuto nabídku přijali, poslali mu požadované vojáky a zároveň se zmocnili přístavu. Současně však Dupleix uzavřel ujednání o pomoci Čanda Sáhabovi, nedávno propuštěnému z maráhtského zajetí, při vytvoření nároku na vládu v Karnátaku. V polovině července 400 Evropanů a 2 000 sipáhijů Francouzské společnosti vyrazilo připojit se k 12 000 mužům Čanda Sáhaba. Dne 1. srpna tato spojená armáda porazila vojsko současného navába Karnátaku Anvarruddína u Ámbúru. V této bitvě byl naváb zabit

⁴² HAUDRERE, *Tome 3* s. 986–987.

⁴³ GELLER, s. 252.

⁴⁴ BAUGH, D., *The Global Seven Years War, 1754–1763: Britain and France in a Great Power Contest*, New York 2014, in: Google Books [online], [cit. 2017-04-24], dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=qmMSBAAAQBAJ&pg=PT7&hl=cs&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false>, s. 66–67.

⁴⁵ HAUDRERE, *Tome 3*, s. 987.

a francouzské jednotky měly na tomto vítězství obrovskou zásluhu. Čanda Saháb následně obsadil hlavní město Karnátaku Árkád, odkud vypudil mladého následníka zabitého navába, Muhammada Alího. Dupleix získal pro sebe a své důstojníky bohatou odměnu a pro Společnost právo na čerpání příjmů z oblastí u Pudduččéri (Villijanúr).⁴⁶

Britové a Francouzi se také zapletli do bojů o nástupnictví v Haidarabádu mezi Muzaffarem Džangem, podporovaným Francouzi a Násirem Džangem, kterého zase podporovali Britové. Čanda Sáháb se za příslib navábství v Karnátaku spojil s Muzaffarem Džangem, který byl poté také přítomen na jeho straně v bitvě u Ámbúru.⁴⁷

Dupleix získal do konce roku 1749 další územní akvizice a tyto úspěchy jej povzbudily k vytvoření plánu na rozšíření vlivu Společnosti v Karnátaku. Zdálo se pravděpodobné, že se sousední vládci spojí s Muhammadem Alím a pokusí se jej dosadit zpět. Dupleix se tedy rozhodl na Muhammada Alího zaútočit a na konci roku 1750 jej donutil hledat útočiště v silně opevněném Tiruččirápalli. Čanda Sáháb nyní vládnul Karnátaku pod francouzskou ochranou.

Britové věděli, že dalším Dupleixovým cílem bude dobytí Tiruččirápalli a eliminace Muhammada Alího, proto se nechal guvernér obchodní základny Britské východoindické společnosti v Masulipatamu Thomas Saunders přesvědčit odvážným plánem Roberta Clivea. Jeho návrh počítal s úderem na hlavní město Árkád a v důsledku toho odvrácením pozornosti Francouzů, obléhajících 150 mil vzdálené Tiruččirápalli. Cliveův šestidenní pochod s pouhými 200 Brity a 300 sipáhji skončil obsazením Árkádu bez jakéhokoliv odporu.⁴⁸

Clive následně udržel Árkád i přes enormní úsilí vyvíjené Dupleixem získat město zpět. V následujících pěti měsících čelil Dupleix sérii neúspěchů a štěstěna se k němu začala obracet zády.⁴⁹ Cliveova operace a následná úspěšná obrana města naprosto změnila vojenskou situaci v Karnátaku a Clive si vydobyl vysoké renomé. Saunders dále přesvědčil maráthského žoldnéřského kapitána, aby pomohl Cliveovi v poli a s jeho pomocí si Clive vedl ještě lépe.⁵⁰

Francouzský velitel Law de Lauriston mezitím u Tiruččirápalli zásadně polevil ve veškeré činnosti čehož využili Britové k zásobení města a Lauristonovi následně nezbylo než ustoupit a najít útočiště na ostrově Šrírangam, čehož Britové pod vedením ze severu navráťivšího se Clivea využili a odřízli jej. Dupleix si uvědomil Lauristonovu svízelnou

⁴⁶ BAUGH, s. 67.

⁴⁷ WANNER, *Sedmiletá válka v Orientu*, s. 59–61.

⁴⁸ BAUGH, s. 67.

⁴⁹ MARTINEAU, A., *Dupleix and Bussy*, in: DODWELL, H. (ed.), *The Cambridge History of India: Volume V: British India 1497–1858*, s. 129.

⁵⁰ BAUGH, s. 68.

situaci a vyslal mu posily pod vedením D'Auteila, který však byl nucen se vzdát 9. června 1752 u Válíandappuramu. Lauriston kapituloval o tři dny později a Čanda Sáháb se vzdal, spoléhaje na milosrdenství svých nepřátel, byl však ihned s'at tančávúrským generálem.⁵¹ Pudduččéri se nyní nacházelo bez jednotek, které by mohly město bránit, což však nakonec nevadilo, protože ani jedna strana se neodvažovala přímo zaútočit na základny svých rivalů, čímž by došlo k do očí bijícímu porušení cášského míru. Baugh vidí příčinu Dupleixova neúspěchu v sipáhíjích, protože jeho sipáhíjské jednotky byly vycvičeny a vedeny domorodými veliteli, což způsobovalo jejich nespolehlivost. Sipáhíjové Britské východoindické společnosti byli naopak lépe placení a navíc vedeni britskými důstojníky. Jako největší důvod vidí právě v nedostatku financí, protože Dupleixova finanční situace byla již v roce 1751 kritická. Oblasti, ze kterých čerpal finance, byly zpustošeny válkou a domorodí spojenci nebyli schopni plnit své závazky. Závažnou chybou bylo také vyslání Bussyho do Dakšinu v lednu 1751, protože byl nejlepším francouzským velitelem a odešla s ním také část armády. Bussy byl okouzlující trpělivý diplomat a studoval indickou kulturu. Díky němu francouzský vliv v Dakšinu vzkvétal, ale jeho schopnosti by byly potřeba v Karnátaku.⁵² Dupleix s Bussym jako súbédara⁵³ Dakšinu dosadili Salábata Džanga, což bylo v polovině července 1751 schváleno Velkým Mughalem a Dupleix začal v této obrovské provincii vytvářet francouzský protektorát.⁵⁴

Britská společnost měla také problémy, když se snažila převést sliby Muhammada Alího na platby, jež by pokryly náklady na vedení války, protože Britové také trpěli nedostatkem finančních prostředků. Mohli se však spolehnout na zkušenosti a disciplínu svých evropských i domorodých vojáků.⁵⁵

Dupleixův nedostatek financí byl výrazný do té míry, že každý měsíc měl pouze na to, aby nedošlo k rozpuštění armády. Neváhal za tímto účelem obětovat i vlastní peníze.⁵⁶ Dupleix nebyl v pozici, aby mohl požádat o finanční pomoc z Paříže. Měl ujistit ředitele Společnosti, že náklady na jeho projekty by nevyžadovaly další peníze. Jeho plánem bylo prezentovat svůj projekt jako hotovou věc. Ředitelé mu za jeho dřívější úspěchy gratulovali, ale vždy blahopřání doplnili přáním o obnovu míru. Jak se válka vlekla, rostly náklady

⁵¹ MARTINEAU, s. 129–130.

⁵² BAUGH, s. 68.

⁵³ „Súbédar“ = provinční místodržitel v Mughalské říši

⁵⁴ MARSH, K., *India in the French Imagination: Peripheral Voices, 1754–1815*, London 2009, s. 13.

⁵⁵ BAUGH, s. 68.

⁵⁶ MARTINEAU, s. 133.

a Dupleix nebyl ochoten hlásit své neúspěchy, protože se nemohl zbavit zdání, že si své problémy způsobil sám.

Oproti tomu Britové byli ve velké politické výhodě. Guvernér Saunders mohl ředitelům zdůvodnit své vojenské výdaje, jako nezbytné pro zastavení francouzské agrese, která ohrožovala britský obchod.⁵⁷

Dupleix byl pošetilý, když se rozhodl ředitele neinformovat. Zprávy o ozbrojených střetnutích v Kartánaku se objevily v britských novinách a londýnští agenti francouzské společnosti je snadno dopravili ředitelům do Paříže. Ti poté začali britským a holandským novinám věřit více, než zprávám od Dupleixe. Ještě než se dozvěděli o katastrofě u Šrírangamu, spojili se s předními představiteli Versailles a poslali varování, aby upustil od své politiky. Poté, co se o Šrírangamu dozvěděli, zesílili své varování a vyčítali mu, že je průběžně neinformoval. Dupleix zuřil, když tyto dopisy četl. Nyní bylo zbytečné, aby zakrýval své cíle a začal psát memoáry, ve kterém vysvětloval a zdůvodňoval svou politiku. Jeho nejpádňějším argumentem byl nedostatek financí. Francouzská společnost nemohla udržet ziskovost pouhým obchodováním, na to byl její kapitál a úvěr příliš malý. Ztráta jednoho plavidla a jeho nákladu vymazala roky zisků. Jediným prostředkem bylo podle něj poskytnout vojenskou podporu místním vládcům a na oplátku získat územní zisky, ze kterých do pokladny Společnosti proudily peníze. Tyto prostředky by umožnily zafixovat výdaje a obchodování by mohlo být ziskové.⁵⁸

Martineau i Baugh se shodují, že Dupleix nebyl ochoten změnit svou politiku i přes nátlak z Paříže kvůli svému nezničitelnému optimismu, sebevědomí a víře, že se k němu štěstí opět přikloní.⁵⁹ Ředitelé se proto rozhodli neústupného Dupleixe odvolat. Kate Marsh zdůvodňuje odvolání Dupleixe zájmem o obchodní stabilitu. Jeho expanzivní akce uvrhly Společnost do tíživé války, která měla fatální důsledky pro obchodní prosperitu. Dále panovala nespokojenost akcionářů kvůli nákladům na Dupleixovu politiku, stejně jako znepokojení dvora ve Versailles, že jeho akce by mohly vést k další válce s Británií. Záměr Francouzské společnosti při získávání ústupků a zakládání osad bylo vždy komerční: vytvořit zisk. Představitelé Společnosti razili politiku vyhýbání se teritoriální expanzi, aby neutrpěl obchod. Odvolání Dupleixe v roce 1754 ukázalo nejzazší mez, kam byla ochotna Společnost zajít v rámci dodržení této politiky.⁶⁰ Versailles také musela vzít v potaz i vztahy v Evropě,

⁵⁷ BAUGH, s. 68–69.

⁵⁸ Tamtéž, s. 69.

⁵⁹ MARTINEAU, s. 130; BAUGH, s. 69.

⁶⁰ MARSH, s. 12–13.

Dánsko a Nizozemí měly své obchodní společnosti v Indii a stěžovaly si na agresi Francouzské společnosti.⁶¹

Dupleix měl nahradit Charles Godéheu, kterého Voltaire popisuje jako „*moudrého a klidného obchodníka*“⁶², dostal tajné rozkazy, aby v případě potřeby guvernéra zatknul. Vyplul z Francie 31. prosince 1753 a do Pudduččéri doplul 1. srpna 1754. V té době byl francouzský vliv v Karnátaku stále významný, ale Godéheu rozkázal zastavit boje a Britové souhlasili s jím nabízeným příměřím.⁶³ Dupleix předal velení nad francouzskými územími v Indii svému nástupci 2. srpna.⁶⁴ Konečná mírová smlouva byla výhodná pro Britskou společnost, která získala Poonamalee a San Thomé, z čehož plynuly větší zisky pro Madrás.⁶⁵ Během roku 1753 vyslala Francouzská společnost do Londýna posly, aby se pokusila vyjednat podmínky míru. Francouzi nabídli zastavení svých aktivit v Karnátaku, ale byli odhodláni udržet si vliv v Dakšinu. Rozhovory se však táhly a Britové druhou stranu podezírali z nečisté hry. Navíc se dozvěděli o vyslání Godéheua se silnou flotilou a zhruba 1 600 rekruty, tedy více mužů, než bylo v posledních letech do Pudduččéri vysláno. Britský velvyslanec byl předem varován, že tyto jednotky jsou pouze pro obranné účely, tomu však v Londýně nikdo nevěřil a noviny obvinily Francouze ze skandálního podvodu. Parlament požadoval odložení vyjednávání o tři měsíce, což Francouze dokonale zaskočilo. Ve své snaze vyhnout se vojenské slabosti v Kartánaku vyprovokovali silnou britskou reakci. Dne 24. března 1754 byla vyslána eskadra admirála Watsona a pluk o síle 700 mužů. Když tyto síly v září připluly do Indie, Godéheu již sjednával podmínky příměří. Přítomnost těchto sil měla později závažné důsledky pro následující střetnutí během Sedmileté války a britskou dominanci v Bengálsku.⁶⁶ Dohoda uzavřená Godéheuem výrazně snížila prestiž Francouzů v očích indických vládců a navíc neměla dlouhé trvání. Když byla v 17. května 1756 v Evropě vyhlášena válka mezi Francií a Británií, dorazila brzy i do Indie a Francouzi opět zabředli do dlouhotrvajících bojů.⁶⁷ Godéheu se brzy vrátil zpět do Francie a jeho místo guvernéra zaujal v březnu 1755 Duval de Leyrit.⁶⁸

⁶¹ BAUGH, s. 70.

⁶² VOLTAIRE, F., M., A., *Fragments sur l'Inde, sur le général Lalli, sur le procès du comte de Morangiès et sur plusieurs autres sujets*, Londres 1774, s. 21.

⁶³ BAUGH, s. 70.

⁶⁴ MARSH, s. 9.

⁶⁵ ROBBINS, N., *The Corporation that Changed the World: How the East India Company Shaped the Modern Multinational*, London 2006, s. 67–68.

⁶⁶ BAUGH, s. 70–71.

⁶⁷ MARSH, s. 13–14.

⁶⁸ DODWELL, s. 117.

Robert Clive se vrátil do Británie v říjnu 1753 a od vděčných ředitelů Východoindické společnosti obdržel zlatem lemovaný meč osázený diamanty. Do Indie se vrátil v dubnu 1755 jako guvernér pevnosti St. David a jeho úkolem bylo otevřít novou frontu proti Francouzům na západním pobřeží a napadnout jejich zájmy v Hajdarábadu.⁶⁹

Naproti tomu Dupleix 15. října 1754 opustil Indii a v červnu 1755 dorazil do Francie. Bývalý guvernér se v Paříži soudil kvůli finančním pohledávkám, ale v důsledku nedostatku dokladů byl soud zastaven. Bývalý guvernér nakonec zemřel v roce 1763 všemi zapomenut.⁷⁰

Viktoriánský historik plukovník George Bruce Malleson ukazuje Dupleixe jako vizionáře, který otevřel Indii obchodu. Korupce a úpadek ve Francii Ludvíka XV. mu nedovolily prosadit své plány.⁷¹ Z odvolání Dupleixe viní úzkoprsé úředníky Společnosti.⁷²

S. P. Sen vysvětluje Dupleixův neúspěch různými okolnostmi: vlastní špatná rozhodnutí a úsudky, nedostatek podpory od francouzské vlády či Společnosti a hlavně slabost Francie ve válkách v koloniích, přičemž tato slabost se naplno projeví v nadcházejícím střetu během Sedmileté války. Sen se také pouští do spekulace, kdy tvrdí, že kdyby tak krátce poté nevypukla válka a Francouzi by dostali čas ke konsolidaci svých pozic, usnadnilo by jim to realizaci Dupleixových plánů.⁷³

Podle Philippa Haudrera převládaly ve Francouzské východoindické společnosti krátkozraké obchodní zájmy a chyběla jistá vize. Dupleix si správně uvědomoval, že rozklad Mughalské říše nabízí možnosti k rozšíření politických pozic, nových trhů a hlavně finančních příjmů, které by Společnosti zajistily finanční nezávislost na omezeném množství kapitálu z Evropy. Proto usiloval o nadvládu v Indii. La Bourdonnaisova zase usiloval o vybudování důležité základny na Maskarénách, protože si uvědomoval strategickou důležitost tohoto místa. Všechny tyto iniciativy však byly odmítány řediteli Společnosti, kteří nechápali složitosti tehdejšího vývoje v Asii a razili striktně obchodní filozofii.⁷⁴

⁶⁹ ROBBINS, s. 68.

⁷⁰ WANNER, *Sedmiletá válka v Orientu*, s. 87–88.

⁷¹ MALLESON, G., B., *History of the French in India: From the Founding of Pondichery in 1674 to the Capture of this Place in 1761*, London 1868, s. 66–68.

⁷² Tamtéž, s. 95.

⁷³ SEN, S., P., *The French in India 1763–1816*, Calcutta 1958, s. 29–30.

⁷⁴ HAUDRERE, s. 1111–1112.

2 STŘETNUTÍ V BENGÁLSKU A JEHO OVLÁDNUTÍ BRITY

Od roku 1756 byla situace Britů v Bengálsku velmi choulostivá, ale Francouzi s tím neměli nic společného. V dubnu 1756 nastoupil jako nový bengálský naváb Sirádžuddaula, měl v úmyslu revidovat vztahy s Evropany a omezit jejich výsady. Po Britech a Francouzích chtěl, aby zastavili opevňování svých osad Kalkaty a Čandarnagaru. Francouzský guvernér Renault Saint-Germain na požadavek přistoupil, avšak britský guvernér Roger Drake odmítl a opevnění chtěl kvůli hrozbě války s Francií posílit.⁷⁵ Navíc ponížil a vyhodil navábova vyslance, který přijel s Brity s vyjednávat. I přes vyslancovo vyličení britské opovážlivosti usiloval naváb o diplomatické řešení, ale narazil na nezájem druhé strany, která navábovu nabídku odmítla.⁷⁶ Sirádžuddaula se rozhodl „pyšné Brity“ potrestat a vytáhl s obrovským vojskem proti Kalkatě. Po čtyřdenním obléhání byla Kalkata 20. června obsazena. Guvernér s částí posádky uprchl a zajatci byli umístěni v neblaze proslulé „černé díře“ (někdy uváděna jáma), malé cele o 20 metrech čtverečních, která byla v parném dni bengálského léta téměř bez přístupu vzduchu. Britská odvěta přišla z jihu subkontinentu, kde Britové disponovali dostatečným množstvím jednotek.⁷⁷ „Černá díra“ se stala součástí britského imperiálního mýtu a Britové se stejně jako v roce 1689 ocitli na prahu úplného vyhnání z Bengálska. Sirádžuddaula také zdůraznil svou převahu přejmenováním Kalkaty na Alinagar a požadoval po Společnosti zaplacení cla za posledních patnáct let.⁷⁸

V Madrásu se zrovna nacházela eskadra čtyř řadových lodí admirála Charlese Watsona a 700 britských vojáků pod vedením Roberta Clivea. Tyto síly byly původně vyslány k napadení Bussyho v Dakšinu, ale dorazily v době, kdy bylo dojednáváno příměří mezi guvernéry a po podepsání míru v Londýně došlo k úplnému zrušení akce. V únoru 1756 vedly náhradní akci proti „pirátskému králi“, jenž napadal britské lodě plující do Bombaje, a po úspěchu se na konci května vrátily do Madrásu. Právě v době, kdy Clive dostal zprávu o pádu Kalkaty.⁷⁹

Došlo k zorganizování expedice za účelem znovuoobsazení Kalkaty pod vedením Clivea a s podporou Watsonových lodí.⁸⁰ Kalkata byla obsazena bez boje 2. ledna 1757, po čemž následovalo vyhlášení války návábovi. Za Společnost ji vyhlásil Clive a Watson jménem krále

⁷⁵ DZIEMBOWSKI, E., *La guerre de Sept Ans*, Paris 2015, s. 277.

⁷⁶ ROBBINS, s. 68–69.

⁷⁷ DZIEMBOWSKI, s. 277–279.

⁷⁸ ROBBINS, s. 69.

⁷⁹ BAUGH, s. 229–231.

⁸⁰ Údaje o počtu mužů se různí. Dziembowski uvádí 900 Evropanů a 1500 sipájiů, Jeremy Black zase 850 Evropanů a 2100 sipáhiů. (Srv. DZIEMBOWSKI, s. 279); BLACK, J., *Britain as a Military Power*, London 1999, s. 133.

Jiřího. Následně došlo k útoku na město Huglí, které bylo vypáleno.⁸¹ Sirádžuddala chtěl Brity z Kalkaty opět vyhnat, přičemž byl v nepřehledné šarvátce poražen Clivem a rozhodl se s Brity jednat. Britové usilovali o obnovení svých výsad a odškodnění za utrpěné ztráty. Naváb na jejich podmínky přistoupil a 9. února s nimi podepsal smlouvu. Právě tehdy také dorazila zpráva o vypuknutí války mezi Velkou Británií a Francií.⁸² Konflikt vypukl kvůli neutuchajícímu pohraničnímu nepřátelství kolonistů v Kanadě, které začalo v roce 1754 a následující rok pokračovalo zajímáním francouzských lodí plujících do Kanady. K oficiálnímu vyhlášení války došlo až roku 1756.⁸³ Britové se spojení navába s Francouzi obávali oprávněně. Sirádžuddala totiž koketoval s možností, že by mu Francouzi mohli pomoci k revizi smlouvy s Brity. Ti však jeho spojení odmítli a nabídli Britům neutralitu, kterou Watson odmítl. Navábovi tedy nakonec nezbylo nic jiného než Britům vzkázat, že v případě útoku na Čandarnagar mu přijde pomoci. Clive usiloval o dohodu s Francouzi, ale kvůli jejímu blokování Watsonem narůstala obava z jejich spojení s navábem. Watson zároveň odmítal zaútočit na Čandarnagar, protože věřil, že se Francouzi bojí jeho lodí stejně jako naváb, tudíž považoval jejich alianci za neproveditelnou. Admirála nakonec k akci přesvědčil dopis obsahující oficiální kopii vyhlášení války s Francií a rozkazy od admirality nakazující britským důstojníkům „*tísnit nepřátele, jak nejvíce je to v jejich silách*“. To byl rozkaz, jenž se rozhodl Watson splnit a válka s Francouzi v Bengálsku mohla začít.⁸⁴ Clive se navzdory uzavření smlouvy s navábem obával jeho spojení s Francouzi z Čandarnagaru a byl proto navržen plán na okamžitou eliminaci této hrozby. Útok na Čandarnagar byl veden hlavně loděmi Watsonovi eskadry, které Francouze donutily 23. března po dvouhodinovém ostřelování ke kapitulaci. Rozsahem poměrně malá konfrontace se stala celkem krvavou záležitostí s celkem 100 padlými a zraněnými na britské i francouzské straně. Cliveovi pozemní síly se do střetu prakticky nezapojily a nezaznamenaly žádné ztráty. Pád Čandarnagaru potvrdil klíčovou úlohu námořnictva podobně jako v případě obsazení Madrásu v roce 1746. Clive si byl velmi dobře vědom, že ztráta Čandarnagaru byla těžkou ranou pro Francouzskou Východoindickou společnost, protože i přes malou rozlohu byl klíčovým obchodním centrem.⁸⁵ Bez Čandarnagaru, považovaného za sýpku Francouzské Indie, zavládl na ostrovech Mauricius a Réunion hlad, Pudduččéri touto ztrátou také utrpělo.

⁸¹ BAUGH, s. 231–232.

⁸² DZIEMBOWSKI, s. 279.

⁸³ BLACK, *Evropa osmnáctého století*, s. 382.

⁸⁴ BAUGH, s. 233–237.

⁸⁵ DZIEMBOWSKI, s. 279–280.

Cliveův odhad se vyplnil o čtyři roky později, kdy Pudduččeri kapitulovalo hlavně v důsledku hladu nežli vojenské akce.⁸⁶

Odstranění francouzské konkurence v Bengálsku se stalo prvním krůčkem k britské dominanci v tomto regionu. Sirádžuddaula, jehož hrdost utrpěla porážkou od Britů, se rozhodl spojit s Francouzi a Bussym držícím pod patronátem Dakšin, který se zdál pro navába ideálním spojencem. Většina bengálské elity nelibě nesla Sirádžuddaulovu despotickou vládu a Clive toho dokázal značně využít. Zaměřil se na rodinu mocného Džagata Šétha přezdívaného „bankéř světa“, bez jehož podpory by Britové nikdy nedokázali převrat uskutečnit, což tvrdil dobový svědek Law de Lauriston. Clive s opatrností a odhodláním následoval směr ukázaný Dupleixem. Šéthové s britskou podporou připravili převrat, jehož cílem bylo sesadit Sirádžuddaulu a nahradit jej jeho generálem Mír Džafárem.⁸⁷

Takto zákulisně posílen vyrazil Clive proti navábovu hlavnímu městu Muršidábádu, přičemž naváb mu vyrazil v ústřety a rozhodl se jeho postup zastavit u vesnice Palásí, kde se obě armády 23. června 1757 střetly. Britové zaujali pozici před mangovým hájem s řekou za zády, se sipáhiji na křídlech a dělostřelectvem v čele.⁸⁸ Údaje o početních stavech britské a navábovy armády se liší.⁸⁹ Když začala bitva dělostřeleckým ostřelováním, stáhl Clive své muže do háje, kde se před palbou ukryli. Navábova armáda byla veskrze neaktivní, hlavně muži Mír Džafára. Útok navábovy jízdy byl odražen a následný liják vyřadil většinu indických děl, zatímco britští dělostřelci udrželi střelný prach v suchu.⁹⁰ Navábův věrný generál Mír Madan usoudil, že Britům musel prach také zvlhnout a navrhl zaútočit na britské pozice. Při útoku byl zaskočen britskou kartáčovou palbou a smrtelně raněn. Během útoku zůstalo celé levé křídlo Mír Džafára neaktivní.⁹¹ Indové se dali na ústup a Cliveova pěchota vyrazila kupředu. Naváb utekl ještě před britským útokem na jeho tábor.⁹² Obecně panuje

⁸⁶ HOTBLACK, K., *Chatham's Colonial Policy: A Study in the Fiscal and Economic Implications of the Colonial Policy of the Elder Pitt*, London; New York 1917, s. 89–90.

⁸⁷ DZIEMBOWSKI, s. 281–282.

⁸⁸ BLACK, *Britain as a Military Power*, s. 133.

⁸⁹ Zatímco Black píše o 850 Evropanech a 2 100 sipáhijích na britské straně a 50 000 mužích navábovy armády (srv. BLACK, *Britain as a Military Power*, s. 133). Dziembowski pro změnu 1000 Evropanů a 2000 sipáhijů proti stejnému odhadu jako Black (srv. DZIEMBOWSKI, s. 282). Wanner uvádí, že většina badatelů považuje tento odhad za přehnaný, ale někteří současní historikové věří právě počtu 50 000, uváděným Robertem Ormem. Kvůli neexistenci jiných zpráv jsou další odhady nedůvěryhodné. (srv. WANNER, *Sedmiletá válka v Orientu*, s. 233). Pro zajímavost ještě uvádím odhad M. S. Navarana, který mluví o 18 000 jezdcích a 15 000 pěšácích na navábově straně (srv. NAVARANE, M., S., *Battles of the Honourable East India Company: Making of the Raj*, New Delhi 2006, s. 38).

⁹⁰ BLACK, *Britain as a Military Power*, s. 133.

⁹¹ NAVARANE, s. 31.

⁹² BLACK, *Britain as a Military Power*, s. 133.

shoda ohledně počtu padlých na navábově straně.⁹³ Autoři vesměs krotí zbytečnou pompu, která byla této bitvě později věnována, ale přesto uznávají její zlomový význam, ač měla vzhledem k jejímu dopadu pouze malý počet padlých.⁹⁴ Liší se i názory na Clivea a jeho přínos.⁹⁵ Během několika měsíců došlo k radikální transformaci politiky Britské Východoindické společnosti na subkontinentu. Bylo naplněno to, co před 60 lety plánoval Josiah Child. Palácová revoluce proběhla hladce a několik dní po porážce byl Sirádžuddaula zavražděn.⁹⁶ Zemřel, aniž by tušil, že na jeho záchranu byla vyslána francouzská jednotka vedená Lawem de Lauristonem a v době jeho vraždy se od něj nacházela pouze dva dny pochodu.⁹⁷ Mír Džafár byl pod britskou ochranou prohlášen navábem Bengálska. Nový naváb byl ke svým ochráncům velkorysý a daroval Společnosti velká území v okolí Kalkaty. Dupleixův sen se stal skutečností, avšak jen v britském provedení.⁹⁸

Britové nyní byli nejsilnější koloniální silou v Bengálsku. Po ochromených Francouzích se tu dalo počítat již jen s Nizozemci, kteří se rozhodli britskou dominanci narušit a vyslali jednotky z Batávie do své faktorie v Činsuře. Britové proti mírně početnějším soupeřům vyslali armádu vedenou plukovníkem Francisem Fordem, jenž uštědřil nizozemsko-malajské armádě porážku u Bidery 25. listopadu 1759.⁹⁹ Nizozemci také pomohli francouzskému admirálu D'Achému, kterému ve své kolonii u Mysu Dobré naděje doplnili zásoby, jelikož na Maskarénách hrozil v důsledku ztráty Čandarnagaru hlad.¹⁰⁰

Cesta od Palási k britské kontrole Bengálska nebyla hladká a Britové museli čelit dvěma snahám o znovuoobnovení předchozího uspořádání, přičemž se také potýkali s etablací v regionu. V roce 1760 vzrostl počet sipáhijů v armádě Společnosti na 5000. V únoru 1760 byl odražen vpád do Biháru vedený Šáhem Zadahem, nejstarším synem mughalského císaře Šáha Aláma II. Mughalští vojáci se v tomto střetu ukázali jako silnější protivník, než s jakým

⁹³ Black, Dziembowski i Harrington uvádí zhruba 500 padlých. (srv. BLACK, *Britain as a Military Power*, s. 132; DZIEMBOWSKI, s. 282; HARRINGTON, P., *Plassey 1757: Clive of India's Finest Hour*, London 1994, s. 82). Navarane pro změnu odhaduje na 3000. (NAVARANE, s. 40).

⁹⁴ Dziembowski upozorňuje především na velkolepý popis viktoriánských historiků, kteří tento den oslavovali jako zakládající moment říše v Indii. (DZIEMBOWSKI, s. 283). HARRINGTON, s. 81.

⁹⁵ Navarane se pouští do kritiky autorů glorifikujících Clivea a jeho odvahu. Podle něj zůstává faktem, že se Clive dopustil řady strategických chyb, jako byl pochod do vnitrozemí bez možnosti komunikace s Kalkatou. Taktická situace byla také kritická a Clive měl obrovské štěstí, že neutrpěl porážku, protože kdyby zůstal Mír Džafár věrný navábovi, určitě by byl Clive rozdrčen (srv. NAVARANE, s. 39–40). Black naopak vyzdvihuje Cliveovo odvážné velení, které bylo velmi inspirativní. Právě zde se zrodila ochota čelit nesrovnatelně silnějším armádám, což mělo být rozhodující pro budoucí vojenský úspěch Britů v Indii (srv. BLACK, *Britain as a Military Power*, s. 134).

⁹⁶ DZIEMBOWSKI, s. 283.

⁹⁷ HARRINGTON, s. 85.

⁹⁸ DZIEMBOWSKI, s. 283.

⁹⁹ HARRINGTON, s. 85.

¹⁰⁰ MAHAN, A., T., *The Influence of Sea Power Upon History, 1660–1783*, Boston 1890, s. 309–310.

se dosud Britové setkali. I přes ztráty způsobené britským dělostřelectvem těžce zatápěli silám britského spojence Mír Džafára, jejich odpor byl nakonec zlomen palbou britské pěchoty, následným bodákovým útokem a zásahem navábovy jízdy. Britská taktika vedení bitvy udělala hluboký dojem na indické protějšky.¹⁰¹ Zhruba v době kapitulace Puđuččeri na začátku roku 1761 byl v Biháru poražen a zajat Law de Lauriston, jenž se spojil se Šáhem Alámem, čímž skončilo i poslední francouzské angažmá v této oblasti.¹⁰²

Mír Džafár byl během roku nahrazen svým zetěm Mír Kásimem v důsledku nevyplácení obrovských sum slíbených Společnosti. Mír Kásim od začátku budoval zázemí pro odpor proti Britům. Přesunul své hlavní město z Muršidábádu, které se nacházelo příliš blízko Kalkatě, do Monghyru. Zbavil se probritských důstojníků a najmul evropské důstojníky, kteří začali jeho armádu cvičit po evropském způsobu. Britům s ním postupně došla trpělivost a rozhodli se dosadit zpět Mír Džafára.¹⁰³

Válka s Mír Kásimem začala v roce 1763, přičemž Britům velmi pomohla absence jakéhokoliv evropského rivala v regionu, jenž by vázal jejich síly jinde. Jednotky účastníci se úspěšného obležení Puđuččeri byly přesunuty do Bengálska. Mír Kásimova armáda způsobila Britům nemalé obtíže, ale po dvou bitvách, kde major Thomas Adams zvítězil, byl sesazený naváb ke konci roku poražen na plné čáře.¹⁰⁴ Britové obsadili navábovo hlavní město a Mír Kásim byl donucen stáhnout se do Avadhu, kde jej místní naváb Šúdžáuddula přijal jako hosta.¹⁰⁵ Válka pokračovala i v následujícím roce, kdy 3. května 1764 v bitvě u Patny opět triumfovali Britové. Aliance Mír Kásima, mughalského císaře Šáha Álama II. a Šudžáuddauly byla definitivně poražena 23. října u Baksaru. Velice úporná bitva trvala 3 hodiny a 7000 Britů nakonec zvítězilo nad zhruba 50 000 Indy.¹⁰⁶ Mír Kásim následně uprchl do Dillí, kde poté zemřel „mizernou smrtí“. Britové dále postupovali a 11. února 1765 obsadili Alláhabád. Území mezi Alláhabádem a Kalkatou se ocitlo pod britskou kontrolou. Císař Šáh Alám II. přijal nabídnutou britskou ochranu a Šúdžáuddaula jej následoval. V květnu se do Indie potřetí vrátil Robert Clive, právě v době, kdy se finalizovala smlouva z Alláhabádu mezi Společností, císařem a navábem Avadhu.¹⁰⁷ Mughalský císař udělil Společnosti dívání.¹⁰⁸ Bengálsko se stalo zdrojem finančních příjmů a lidských zdrojů. Stalo

¹⁰¹ BLACK, J., *Britain as a Military Power*, s. 133.

¹⁰² WYLLY, H., C., *A Life of Lieutenant-General Sir Eyre Coote*, Oxford 1922, s. 104.

¹⁰³ NAVARANE, s. 40–41.

¹⁰⁴ BLACK, *Britain as a Military Power*, s. 134–135.

¹⁰⁵ NAVARANE, s. 41.

¹⁰⁶ BLACK, *Britain as a Military Power*, s. 135.

¹⁰⁷ NAVARANE, s. 42–43.

¹⁰⁸ „Dívání“ = správa daní a financí.

se základem britské imperiální síly v Asii. Madráská a Bombajská prezidencie postrádaly zdroje té Bengálské, přičemž byly často špatně spravované. Bengálsko umožnilo Společnosti působit jako efektivní teritoriální mocnost, a to nejen v povodí Gangy, ale v celé Indii.¹⁰⁹

¹⁰⁹ BLACK, *Britain as a Military Power*, s. 135.

3 TŘETÍ VÁLKA V KARNÁTAKU

Pro rok 1757 plánoval francouzský ministr námořnictva Jean Baptiste de Machault D'Arnouville (dále jako Machault) disponovat padesát šest řadovými loděmi včetně dvou čekajících spuštění na vodu. Devatenáct lodí mělo být umístěno v Brestu, šestnáct ve Středozemním moři a dvacet jedna v zámoří. Bylo plánováno vyslat lodě do Kanady, Karibiku a také Indického oceánu, kde Britové zatím disponovali pouze čtyřmi řadovými loděmi. Machault chtěl vyslat tři eskadry, první se třemi řadovými loděmi francouzského námořnictva z Brestu a další dvě s celkem šesti řadovými loděmi Společnosti z Lorientu, jedna řadová loď se již nacházela na Maskarénách. Tyto síly měly doprovodit transport šesti praporů pěchoty k útoku na Madrás a další pozice Britské východoindické společnosti. Celému námořnímu uskupení velel Ann-Antoine hrabě D'Aché.¹¹⁰ Nový ministr námořnictva Francois Marie Peyrenc de Moras (dále jako Moras) ještě před vyplutím odebral D'Achému dvě ze tří řadových lodí z Brestu. D'Aché tedy nyní disponoval pouze jednou řadovou lodí francouzského námořnictva a šesti Společnosti. Přepravoval pouze dva prapory pěchoty nového vrchního velitele v Indii Thomase Arthura Lally-Tollendala, které doplnily lotrinský prapor vyslaný již dříve z Lorientu. Jako odpověď vyslali Britové do Indického oceánu čtyři řadové lodě, čímž se zvedl jejich počet v této oblasti na osm. Z tohoto důvodu nemohl D'Aché počítat s výraznou námořní převahou původně zamýšlenou Machaultem.¹¹¹

Na počátku války se ředitelé francouzské společnosti domnívali, že našli člověka, který je schopen prosazovat jejich politiku. Byl jím Thomas Arhur Lally-Tollendal (dále jako Lally), syn irského jakobitského emigranta, vojáka s velkou odvahou. Lally kritizoval předchozí Dupleixovu politiku a doporučoval vyhnání Britů z Indie, následné soustředění francouzských sil v Pudduččéri, které by se stalo velkou obchodní základnou.¹¹² Vážnost britsko-francouzského napětí si žádala někoho uvědomělého v indických záležitostech. Lally však tyto vědomosti neměl a navíc se ukázala jako problematická i jeho povaha. Byl netrpělivý, podrážděný a trpěl častými výkyvy nálad. Tedy nevhodnými vlastnostmi pro tuto část světa, kde byla nutná hlavně obezřetnost. Dále si již na začátku znepřátelil své podřízené D'Achého a Bussyho. Ocítl se v neudržitelné pozici, kdy se jeho rozhodnutí setkávala s kritikou a odporem hraničícím se sabotáží.¹¹³ Jediným, kdo Lallyho kritizoval, byl ministr války hrabě

¹¹⁰ DULL, J., R., *The French Navy and the Seven Year's War*, Lincoln, London 2005, s. 62–63.

¹¹¹ Tamtéž, s. 83.

¹¹² HAUDRERE, *Tome 3*, s. 1008–1009.

¹¹³ DZIEMBOWSKI, s. 484–485.

d'Argenson, jenž zmiňoval jeho absolutní absenci obchodních znalostí, povědomí o indických záležitostech a jeho povaze. Lally byl přesto jmenován vrchním velitelem.¹¹⁴

Předpokládalo se, že Lally bude mít k dispozici velké množství mužů, 3 100 královské armády a 3 300 vojáků Společnosti, tedy 6 400 celkem s 350 důstojníky. Někteří vojáci však byli vysláni do Kanady a část lotrinského praporu uvízla na Mauriciu. Lally nakonec disponoval pouze 5 500 muži a 300 důstojníky. Obdržel také rozsáhlé kompetence, hodnost generál-poručík, královský komisař a vrchní velení nad všemi francouzskými územími v Indii. Hlavním Lallyho cílem mělo být udržení současných držav a útok na Brity podle toho jak mu to síly a okolnosti umožní. Dílčími úkoly bylo také obnovení pořádku, upevnění disciplíny a vojenského ducha v jednotkách Společnosti.¹¹⁵ Lallyho instrukce byly prosté, pouze zničit Britskou Východoindickou společnost, ale nenahrazovat ji.¹¹⁶

Hned po svém příjezdu chtěl Lally neprodleně zaútočit na Madrás, avšak D'Aché jeho plán odmítl podpořit. Lally se tedy rozhodl zaútočit na pevnost St. David s 3 500 Evropany a 3 000 sipáhiji. Dokud Britové drželi Madrás, bylo vítězství v nedohlednu.¹¹⁷ Lally využil momentální slabosti britských jednotek v důsledku Cliveova tažení v Bengálsku, zabral Kuddulúr a pevnost St. David. Následkem těchto počátečních úspěchů byla snaha indických vládců spojit se s Francouzi, ale Lally o jejich spojení nestál, věren instrukcím vyhýbat se lokální indické politice.¹¹⁸ Zatímco v Americe fungovala spolupráce s domorodci, Lally ji odmítal i když pro úspěch v Indii byla nutná. Indičtí vládci doufali v navázání spolupráce jako za éry Dupleixe. Lally nedbal na rady svého okolí a navíc v červnu 1758 odvolal Bussyho z Dakšinu. Toto rozhodnutí obhajoval nutností vypořádat se Madrásem. Bussy pochopil, že Dupleixova politika už byla definitivně pohřbena a vytrvale budované spojenectvím s Dakšinem se po jeho odchodu rozpadne. Clive okamžitě využil příležitosti, jež se naskytla po Bussyho odchodu a v říjnu vyslal do Dakšinu plukovníka Forda s 2 500 muži. Bussyho nástupce Louis Henry Gabriel markýz Conflans byl Fordem rozdrčen 9. prosince u Kundúru a následující rok obležen v Mačilípatnamu, kde byl později nucen kapitulovat. Bussy se tohoto vývoje obával. Vládce Dakšinu Salábat Džang kvůli francouzské porážce následně podepsal smlouvu s Brity a Mačilípatnam byl dán do rukou Společnosti, dále také vykázal Francouze ze svého území. Dziembowski se domnívá, že ač byla Dupleixova politika drahá, nebezpečná a šla proti obchodní zájmům Francouzské společnosti, tak Lallyho politika byla

¹¹⁴ HAUDRERE, *Tome 3*, s. 1009.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ BLACK, J., *From Louis XIV to Napoleon: The Fate of Great Power*, London 1999, s. 203.

¹¹⁷ DULL, s. 117.

¹¹⁸ HAUDRERE, *Tome 3*, s. 1010.

mnohem více ničivá. Na jaře roku 1759 již z francouzského protektorátu v Dakšinu nezůstalo nic.¹¹⁹ Bussy původně navrhoval Lallymu soustředit se na vedení operací v Dakšinu, ale Lally trval pouze na dobytí Madrásu a do indických záležitostí se nechtěl plést.¹²⁰ Lally přišel v důsledku ztráty Dakšinu o důležité zdroje, které se nedaly nahradit a zároveň o nejvýznamnější francouzskou pozici v Indii.¹²¹

Mezi květnem a zářím 1758 svedl D'Aché nerozhodné bitvy s britskou eskadrou vedenou viceadmirálem Pocockem, který nahradil zemřelého Watsona. Začátkem září se i přes Lallyho žádosti rozhodl kvůli příchodu monzunů odplout na Maskarény.¹²² Názory na důvody jeho odplutí se ale různí. Alfred Mahan jako důvod vidí nepřátelství s Lallym, Wanner zase nevyhovující doky v Puđuččéri.¹²³ Lally se rozhodl oblehnout Madrás i bez námořní podpory. Oba velitelé trpěli charakterovými vadami. Lally byl arogantní a rasista, D'Aché sice dobrý taktik, ale příliš tvrdohlavý, přehnaně opatrný a neschopný hledět dále než na potřeby své eskadry.¹²⁴

Mezi červnem a listopadem 1758 Francouzi obsazovali oblasti kolem Madrásu. Situace však byla na rozdíl od roku 1746 jiná, Madrás byl lépe opevněný. Lally měl problémy se zásobováním v důsledku odmítnutí nabídek na spojenectví od indických vládců a navíc nemohl počítat s námořní podporou.¹²⁵ Lally 14. prosince 1758 obsadil „černé město“ Madrásu a odolávala mu již jen pevnost St. George. Morálka francouzských vojáků však velmi poklesla v důsledku drancování černého města. Důstojníci nebyli schopni své muže ukáznit, protože nedostali již několik měsíců zapláceno. S přibývajícím časem se morálka stále více rozkládala. Důkazem je příklad 200 dezertérů, kteří odešli do St. George, a poté na hradbách vyzývali své soukmenovce, aby učinili totéž. Britové se naopak drželi. Jejich velitel major Stringer Lawrence věděl, že jim pluje na pomoc Pocock. V polovině února 1759 byl Lally nucen kvůli nedostatku dělostřeleckých kulí uvažovat o generálním útoku. Tento plán mu překazil příjezd Pocockových lodí 16. února. Lally tedy nakonec musel ustoupit do Puđuččéri.¹²⁶ Neúspěch u Madrásu je společně se ztrátou Dakšinu a Severních sarkárů považován za obrat ve válce.¹²⁷

¹¹⁹ DZIEMBOWSKI, s. 485–486.

¹²⁰ WANNER, *Sedmiletá válka v Orientu*, s. 160.

¹²¹ Tamtéž, s. 166.

¹²² DULL, s. 117.

¹²³ MAHAN, s. 309; WANNER, *Sedmiletá válka v Orientu*, s. 160.

¹²⁴ DULL, s. 117.

¹²⁵ HAUDRERE, *Tome 3*, s. 1010.

¹²⁶ DZIEMBOWSKI, s. 487–488.

¹²⁷ WANNER, *Sedmiletá válka v Orientu*, s. 166.

Od ponižujícího ústupu od Madrásu získali iniciativu Britové. Clive dokázal během dvou let zvrátit rovnováhu sil na subkontinentu, kdy se mohl opřít o zázemí v Bengálsku a alianci s Dakšinem Salábata Džanga. Po fiasku u Madrásu si Lally uvědomil své pochybení v politice vůči indickým vládům, takže dovolil Bussyemu, aby zahájil jednání s Basalatem Džangem, bratrem Salábata, který byl ochoten svrhnout svého bratra a nahradit jej. Tento plán ztroskotal na nedostatku financí.¹²⁸

Na jaře 1759 se dostaly do Francie zprávy o Lallyho připravovaném obléhání Madrásu. Francie doufala, že dobytím Madrásu by se kompenzovala ztráta Louisbourgu v Kanadě stejně jako v roce 1748. Proto byly do Indického oceánu vyslány tři řadové lodě pod vedením Louise de Froger de l'Éguille. Příjezd těchto lodí měl D'Achému poskytnout námořní převahu. Jejich příjezd ale zkomplikoval již tak těžký nedostatek zásob a D'Aché proto musel poslat většinu lodí nabrat zásoby k nizozemské kolonii u Mysu Dobré naděje. Bez námořní podpory nemohl v té době Lally dobýt Madrás, který byl zásobován britskými loděmi. V srpnu 1759 se D'Aché opět objevil u podřeží Indie. Disponoval jedenácti loděmi a 10. září se střetl s devíti Pocockovými. Bitva skončila nerozhodně, ale D'Aché utrpěl větší ztráty než Pocock. Navzdory Lallyho žádostem následně odplul zpět na Maskarény k nutným opravám a Lally tak ztratil poslední možnost převzít iniciativu, protože v listopadu dorazily do Madrásu námořní i pozemní posily, jež zahájily v Karnátaku britskou protiofenzivu.¹²⁹

Britové vedení Eyre Cootem zahájili výpad proti Francouzům a obsadili několik pevností v okolí Árádu, jako například Vandavási. Lally chtěl zvrátit situaci, opět obsadit Vandavási a Coote mu vytáhl naproti. Dne 22. ledna 1760 se obě armády střetly u Vandavási a Britové mírně početnější Francouze porazili. Na britské straně padlo 250 mužů a na druhé 600. Zároveň zajali 240 mužů včetně samotného Bussyho. Lally byl nucen stáhnout se do Pudduččéri a Britové měli volné ruce k obsazení zbývajících francouzských pozic v Karnátaku, s výjimkou pevnosti Sendži a Pudduččéri.¹³⁰ Důležitá francouzská osada v Kárraikálu byla obsazena v dubnu 1760.¹³¹

Lally byl od září 1760 obležen v Pudduččéri ze země i z moře. Doufal v příjezd D'Achého eskadry, jež by prolomila námořní blokádu a rozhodl se vydržet co nejdéle. Město mezitím začalo hladovět, došlo i na pojídání psů, koček a krys. Vztahy mezi Lallym a radou Pudduččéri v čelem s guvernérem De Leyritem se výrazně zhoršily. Dne 1. ledna 1761 zasáhl Stevensovou eskadru, kotvící před Pudduččéri, tajfun a vykřesal jiskru naděje pro obležené

¹²⁸ DZIEMBOWSKI, s. 488.

¹²⁹ DULL, s. 141.

¹³⁰ WANNER, *Sedmiletá válka v Orientu*, s. 169–172.

¹³¹ Tamtéž, s. 173–174.

Francouze. Ta však žila pouze dva dny, kdy se Stevens opět vrátil před město.¹³² Dne 13. ledna zahájili Britové palbu z obléhacích děl a těžce poškodili opevnění Pudduččéri. O dva dny později začal Lally jednat s Cootem o podmínkách kapitulace a následující den odpoledne Francouzi složili zbraně.¹³³ Obyvatelé Pudduččéri byli následně vyhnáni a město srovnáno se zemí.¹³⁴

Zbývající francouzské državy následovaly. Máhí na Malabarském pobřeží bylo obsazeno v únoru 1761 a pevnost Sendží padla jako poslední v dubnu 1761. Po této kapitulaci se již v Indii nenacházelo žádné území kontrolované Francouzi.¹³⁵

D'Aché sice mohl poskytnout Lallymu nějakou podporu, ale lednový tajfun, který zasáhl Maskarény, poškodil většinu jeho lodí a následně v červnu 1760 dorazily rozkazy, aby ubránil ostrovy před plánovanou britskou invazí. Lally byl tedy nucen bojovat proti Britům pouze s nedostačující podporou dvou fregat Společnosti.¹³⁶

Lallyho další osud je ve velkém kontrastu s osudem francouzského velitele v Bengálsku Law de Lauristona. Lauriston byl po návratu do Francie vyznamenán, povýšen na plukovníka, jmenován královským komisařem, vrchním velitelem francouzských osad v Indii a guvernérem navráceného Pudduččéri. Lally byl pro změnu po svém návratu obžalován ze zrady zájmů krále i Společnosti.¹³⁷ Byl odsouzen k smrti a 9. května 1766 popraven na náměstí Gréve. Objevily se tu ovšem diskuze o Lallyho nevině. Lallyho syn Trophine-Gérard de Lally-Tollendal okamžitě zahájil kampaň na jeho rehabilitaci. Do procesu se zapojil i Voltaire, který podporoval Lallyho očištění a jeho popravu nazval „*vraždou spáchanou státem jménem spravedlnosti*“.¹³⁸ Lally byl nakonec oficiálně rehabilitován v roce 1788.¹³⁹ Lallyho vina se stala jedním ze tří mýtů vytvořených o francouzském angažmá v Indii společně s Dupleixem a francouzským systémem před rokem 1763 a s rolí Francouzů jako potencionálních osvoboditelů Indie od Britů.¹⁴⁰ Staly se konstruktem minulosti vybudovaným politiky pro své vlastní cíle, jenž byl určen představami o ztracené vznešenosti a nevyužitých příležitostech po odvolání Dupleixe v roce 1754. Zároveň byly záměrným ospravedlněním

¹³² DZIEMBOWSKI, s. 488.

¹³³ Korespondence mezi Lallym a Cootem v WYLLY, s. 102–104.

¹³⁴ HAUDRERE, P., *La Compagnie Française des Indes au XVIIIe siècle (1719–1795): Tome 4*, Paris 1989, s. 1080.

¹³⁵ WANNER, *Sedmiletá válka v Orientu*, s. 178.

¹³⁶ DULL, s. 172–173.

¹³⁷ WYLLY, s. 104.

¹³⁸ MARSH, s. 79.

¹³⁹ WANNER, *Sedmiletá válka v Orientu*, s. 181.

¹⁴⁰ MARSH, s. 78.

imperialismu francouzské třetí republiky.¹⁴¹ Vyskytuje se tu také pojem „ztracené impérium“, jenž byl použit již během procesu s Lallym.¹⁴² Eyre Coote, Lallyho soupeř měl o něm jen to nejlepší mínění, kdy podle něj čelil překážkám, které bylo nemožné překonat. Dle jeho názoru neexistoval v Indii muž, jenž by bez financí a jakékoliv podpory mohl uspět.¹⁴³

Rok 1759 přinesl těžké porážky francouzskému loďstvu u Lagosu a Quiberon Bay, čímž došlo k odvrácení plánované invaze do Velké Británie.¹⁴⁴ Bitva v Quiberon Bay je Alfredem Mahanem nazývána „Trafalgarem Sedmileté války“. Britská flotila nyní měla možnost volně zasahovat proti francouzským koloniím.¹⁴⁵ Britové mohli dostávat posily z domova zatímco Lally nikoliv, což jej odsoudilo k nezdaru.¹⁴⁶ Francouzský imperiální systém se zhroutil ještě dříve, než Britové obsadili jejich kolonie. Kontrola a organizace námořních spojení byla životně důležitá pro vojenský úspěch. Bez silného zázemí byly francouzské kolonie zranitelné. Britové tak mohli díky své námořní převaze zmařit francouzské útoky, jako například Lallyho obléhání Madrásu.¹⁴⁷ Důležitým se také ukázalo finanční a vojenské zapojení Britů do války v Říši, jež odklonilo Francii od vynaložení úsilí na obranu svých kolonií.¹⁴⁸

Britská vláda na rozdíl od Francouzů poskytovala Východoindické společnosti pravidelnou podporu. Ta však nebyla zahájena ministrem pro jih Williamem Pittem, hrabětem Chathamem (dále jako Chatham), ale již před ním v roce 1754, kdy byla vyslána válečná eskadra. V následujícím roce do Indie dorazily rotydělostřelců, které později výrazně pomohly Cliveovi k vítězství v bitvě u Palásí. Nicméně v důsledku příjezdu francouzských posil v letech 1757–1758, které později zahájily obléhání Madrásu, Clive požádal v únoru 1759 Chathama o pomoc. Ten vyslal neprodleně posily již v témže roce a v následujícím byly vyslány další. Díky těmto posilám dokázal Eyre Coote zvítězit u Vandavási a Britové ovládli zbývající francouzské opěrné body, včetně Puđuččeri.

Chatham si uvědomoval důležitost Indie více než předseda vlády Thomas Pelham-Holles, vévoda Newcastle nebo král Jiří II. Prosadil proto vyslání dvou praporů a skotského regimentu do Indie, přičemž král chtěl tyto jednotky původně vyslat do Německa.¹⁴⁹ Chatham byl po svém jmenování do ministerské funkce seznámen s indickou problematikou skrze tajný

¹⁴¹ MARSCH, s. 70.

¹⁴² Tamtéž, s. 140.

¹⁴³ WYLLY, s. 107.

¹⁴⁴ BLACK, *Evropa osmnáctého století*, s. 382.

¹⁴⁵ MAHAN, s. 304.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 310.

¹⁴⁷ BLACK, *From Louis XIV to Napoleon: The Fate of Great Power*, s. 207.

¹⁴⁸ BLACK, J., *Pitt the Elder*, Cambridge 1992, s. 166.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 193–194.

výbor Východoindické společnosti. Zvláště s jejími ročními výdaji, které se zvýšily během dlouhodobých konfliktů s Francouzi. Ministr nabyl dojmu, že Společnost má „dokonalou znalost svých záležitostí“. Byl mu předložen plán zahrnující tři základní cíle: udržování spojení s indickými vládci, útok na Pudduččeri a eliminaci francouzské základny na Mauriciu. Ředitelé Společnosti moc dobře věděli, že námořní základna na Mauriciu je „kořenem“ francouzské obchodní síly, Pudduččeri jeho „kmenem“ a Čandarnagar „plodnou větví“. Jakmile byl Chatham přesvědčen o důkladnosti jejich plánů, udělal vše, co bylo v jeho silách, aby Společnosti pomohl. Poslal lodě, vojáky a peníze, vše darem, čímž Společnost významně posílil.¹⁵⁰

Velký důraz byl také kladen na spolupráci mezi královskými důstojníky a důstojníky Společnosti. Plukovník Aldecron, jenž vedl jednotky Jeho Veličenstva v Indii, byl kvůli neshodám s důstojníky Společnosti nahrazen Chathamovým osobním přítelem Williamem Draperem, který později vedl Manilskou expedici. Draper i jeho vojáci se dostali do pozice finanční závislosti na Společnosti, jež jim hradila většinu mzdy. Královským vojákům také bývalo doporučováno vstoupit do služeb Společnosti. Chatham také žádal spolupráci po admirálu Watsonovi, tedy aby pomáhal Společnosti v plnění jejích plánů a stejné pokyny měli i Watsonovy nástupci.¹⁵¹

Chatham chtěl uskutečnit hlavně útok na Mauricius, ale byl si vědom, že situace se lépe posuzuje z Madrásu. Tajný výbor vzhledem k úspěšnému vývoji bojů s Francouzi v roce 1759 naplánoval po obsazení Pudduččeri útok na Maskarény. Chatham urgoval admirála Stevense, aby spolupracoval při případném útoku na ostrovy.¹⁵²

Maskarény byly slabě bráněné i přes příjezd jednoho praporu 11. července 1761, který byl původně vyslán do Indie, ale v důsledku pádu všech tamních francouzských držav zůstal na místě. Ostrovy by při případném britském útoku téměř jistě padly a před tímto osudem je zachránil neúspěch britské armády v Německu, což vedlo k odložení a následnému neuskutečnění této operace.¹⁵³ Francouzská eskadra na Maskarénách byla ještě během roku 1761 oslabena odvoláním tří řadových lodí do Francie, čímž měla obrana ostrovů zůstat pouze na bedrech lodí Společnosti. Maskarény následně opustil i D'Aché.¹⁵⁴

Britská východoindická společnost i Francouzská východoindická společnost byly obchodními podniky, jež se snažily mít vyrovnaný rozpočet. Nákladné vojenské operace

¹⁵⁰ HOTBLACK, s. 87–88.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 88–89.

¹⁵² Tamtéž, s. 89–91.

¹⁵³ DULL, s. 173.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 214.

v Indii nesly nelibě jak v Paříži, tak v Londýně, jenomže Clive nebyl na rozdíl od Dupleixe odvolán. Mezi oběma společnostmi byl zásadní rozdíl. Britská společnost měla zvláštní zájmy z velké míry nezávislé na vládě a podporu námořnictva připraveného pomoci obchodníkům kdykoliv to bylo třeba. Francouzská společnost byla státním podnikem, nástrojem vládní politiky bez podpory námořnictva, které bylo eliminováno v prvních střetech a jejich zbytky použity na jiných místech. Francie se soustředila hlavně na starý kontinent, zatímco Velká Británie s převahou na moři brala konflikt v Evropě jako druhořadý.¹⁵⁵

¹⁵⁵ HAUDRERE, *Tome 4*, s. 1112.

4 PAŘÍŽSKÝ MÍR A JEHO DŮSLEDKY

Jednání s Francouzi přerušena v roce 1761 byla oficiálně obnovena v březnu 1762, ačkoli až v září byl do Paříže s pravomocemi k vyjednávání vyslán vévoda Bedford. Francouzi vyslali do Londýna vévodu Nivernoise.¹⁵⁶ V důsledku nástupu hraběte Butea do funkce prvního ministra byl prvořadým cílem mír a až poté jeho podmínky. Bute chtěl také dostáhnout dohody ještě před listopadovým setkáním parlamentu, které by mu mohlo ztížit situaci, obával se hlavně vlivu bývalého ministra pro jih Wiliama Pitta, prvního hraběte z Chathamu. K jednání se nakonec přidalo i Španělsko. Španělské připojení k jednání ale bylo pro Nivernoise spíše přítěží, bez které by nejspíše vyjednal lepší podmínky míru, takto však musel brát na Španělsko ohled.¹⁵⁷ Bedford byl pověřen k souhlasu s obnovením francouzských předválečných pozic na Koromandelském pobřeží, a s jejich vytlačení z Bengálska až na využívání obchodních práv na Ganze. Tento článek smlouvy byl sepsán obecně, aby mohl být rozpracován do finální fáze. Po dvou týdnech vyjednání došlo k dočasnému zádrhelu, částečně kvůli vysokým francouzským požadavkům, ale nejvíce kvůli zprávě o dobytí Havany Brity, pro které bylo nyní nutné revidovat své požadavky.¹⁵⁸

Vytvoření článku o Východních Indiích je spjata s Laurencem Sulivanem, členem Společnosti a později parlamentu, který již v roce 1760 seznámil Chathama a Charlese Wyndhama, druhého hraběte z Egremontu se svým návrhem mírových podmínek v Indii. Sulivan byl hluboce zainteresován v jednáních s Francouzi, od jejich začátku v roce 1761 až k jejich konci roku 1763. Podoba předběžné a definitivní mírové smlouvy o Indiích byla koncipována a sepsána jím samotným. I přes krach jednání v roce 1761 zůstal Sulivan v kontaktu s předními členy parlamentu a po pádu Chathama přetlumočil své myšlenky nové vládě. Charles Jenkinson, první hrabě z Liverpoolu mu v lednu 1762 napsal, že Bute jeho návrh mírových podmínek prostudoval a byl jím potěšen. Liverpool dále dodal, že jsou nadmíru dobře navržené a případných úprav bude velmi málo. Sulivan byl prostředníkem a smírcem mezi řediteli Společnosti a vládou. Dovedl je k přijetí toho, co byly v mnoha ohledech jeho vlastní plány. Ve Společnosti měl svého přívržence v Johnu Dorrienovi, místopředsedovi a členovi Tajného výboru. Přátelské vztahy měl také s vládou, prostřednictvím lorda Shelburnea a již dříve v Buteovi, za jeho návrh mírových podmínek.¹⁵⁹

¹⁵⁶ SUTHERLAND, L. S., *The East India Company and the Peace of Paris*, in: *The English Historical Review*, Vol. 62, No. 243 (Apr., 1947), s. 184

¹⁵⁷ STELLNER, F., *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha 2007, s. 306–307.

¹⁵⁸ SUTHERLAND, s. 185.

¹⁵⁹ MCGILVARY, G. K., *Guardian of the East India Company: The Life of Laurence Sulivan*, London, New York 2006, s. 99–101.

Britská východoindická společnost se nezúčastnila vyjednávání s Francouzi, to probíhalo pouze na úrovni vlád. Poprvé se tedy stalo, že vláda převzala odpovědnost za vyjednávání dohody o Východních Indiích. Podmínky Východoindická společnost dohadovala s vládní administrativou a ukázalo se, že tato jednání byla nesmírně složitá, protože Společnost nechtěla příliš ustupovat.¹⁶⁰ Přední představitelé Společnosti Laurence Sullivan a Robert Clive chtěli úplně vypudit Francouze z Bengálska, obnovit jejich faktorie podle roku 1744 tak, aby byly vyloučeny největší zisky, které získal Dupleix. Sullivan dále prosazoval uznání Muhammada Alího a Salabata Džanga jakožto svrchovaných vládců Kartánaku a Dakšinu. První z těchto požadavků byl tiše upraven během jednání, poslední ignorován v preliminární dohodě z Fontainebleau, ale nakonec obsažen v definitivní dohodě z Paříže. Druhý požadavek vedl k rozporům mezi Společností a vládou. Když začala předběžná jednání, britská vláda odmítla předložit návrh na obnovení faktorií s dřívějším datem, než bylo zahájení nepřátelství mezi oběma společnostmi v roce 1749, ale definitivní dohoda, kterou donutili neochotné Francouze přijmout, bylo posunutí data až na začátek roku 1749, s výjimkou Dupleixových největších zisků a tato dohoda byla značně vzdálena požadavkům společnosti.¹⁶¹

Během revidování požadavků po pádu Havany bylo společnosti řečeno, že nenechává žádný prostor pro vyjednávání a ministr pro jih Egremont byl zklamán jejich očekáváními. Jednání mezi vládou a Společností následně uvízla na mrtvém bodě. Po zdoluhavých debatách se 24. září ředitelé rozhodli nabídnout kompromis ohledně statutu Mačilípatnamu, na kterém dříve Sullivan trval, to však vláda shledala jako nedostatečné. Ministerstvo bylo pod tlakem na uzavření dohody před setkáním parlamentu 3. listopadu a proto bylo nezbytné, aby zlomilo odpor Společnosti. Egremont nabídl Společnosti poslední šanci, když přijde s rozumnými ústupky. Odpověď měla být dána před polednem 22. října. Tajný výbor Společnosti se 21. října sešel k debatě a následující den zkoušel další jednání s Egremontem, po kterém došlo k prodloužení lhůty na další den a předložení oficiálního návrhu, který byli povinni přijmout nebo pozměnit. Tento návrh se příliš nelišil od článku u původní dohody.¹⁶² Zahrnoval obnovení všech francouzských pozic před vypuknutím bojů v Indii a v roce 1749 a ustanovení o ryze obchodní přítomnosti Francouzů v Bengálsku.¹⁶³ Tyto podmínky Egremont poslal Bedfordovi do Paříže a už 3. listopadu Bedford hlásil, že Francouzi návrh bez námitek přijali.¹⁶⁴

¹⁶⁰ SUTHERLAND, s. 183–184.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 182–183.

¹⁶² Tamtéž, s. 185–187.

¹⁶³ MCGILVARY, s. 101.

¹⁶⁴ SUTHERLAND, s. 185.

Předběžný mír z Fontainebleu byl uzavřen 3. listopadu 1762 signatáři nejen z Velké Británie, Francie a Španělska, ale i Portugalska. Britové navrátili Francii indické osady držené před rokem 1749, antilské ostrovy Guadeloupe, Martinik a západní část Hispanioly, jihoamerické Cayenne a senegalské Goreé. Bedford vyjednal návrat těchto četných území i přes velké úsilí a ztráty, které při jejich zisku Britové utrpěli. Mírové podmínky nebyly v Británii přijaty příliš vřele a byly považovány za chybné proto, že soupeři nebylo odňato maximum. Bute se ospravedlňoval tím, že tvrdé podmínky by způsobily snahu o revizi další válkou a obavou před kontinentální koalicí, která by chtěla zredukovat britskou moc.¹⁶⁵ Podepsání předběžné a později definitivní smlouvy vzbudily kritiku i uvnitř Společnosti. Byla za tím obecná nenávist k Buteovi, přizívovaná nekončícími předsudky vůči Skotům a také jeho pozice královského oblíbence. V Dolní sněmovně ji kritizoval i Chatham, ale v hlasování se ji nakonec podařilo prosadit.¹⁶⁶

Tajný výbor Společnosti požádal Sulivana a Clivea o konzultace v průběhu vyjednávání o definitivní smlouvě. Jejich společná moudrost a zkušenosti ostře kontrastovaly s neznalostí ostatních. Na rozdíl od svého kolegy nehrál Clive žádnou roli v počátečních jednáních a byl si vědom toho, že Sullivan své názory tlačí do Tajného výboru skrze svého přítele Dorriena, což v konečném důsledku upozadovalo jeho názory. Sullivan měl navíc silné vazby na Buteovu vládu a byl v pozici, ve které by se nejraději viděl sám Clive. Cliveovi se konečná podoba článku o Indiích nelíbila, primárně nikoliv kvůli tomu, že jej napsal Sullivan, ale protože viděl velmi reálnou hrozbu pro britské pozice a požadoval radikálnější podmínky míru. Toto bohaté území a nejenom obchod bylo podle něj magnetem, který by přitahoval nežádoucí pozornost od jiných mocností. Proto Clive společně s menšinou ve Společnosti hlasoval proti mírové smlouvě.¹⁶⁷

Definitivní dohoda byla podepsána 10. února 1763 v Paříži. Článek o Východních Indiích se v konečné verzi částečně lišil od předběžné větší přesností a zpracováním detailů, ale také dvěma body. Konkrétně v datu, kdy mělo dojít k návratu majetku a faktorii Francouzům a v uznání Muhammada Aliho a Salabata Džanga.¹⁶⁸

Přesné znění smlouvy: „*Ve Východních Indiích Velká Británie vrátí Francii ve stavu, v jakém se nyní nalézají, rozličné faktorie, které tato koruna obsadila, stejně tak na Koromandelském pobřeží a v Úrise, jako na Malabarské pobřeží, a také v Bengálsku k počátku roku 1749. A jeho Nejkréštanštější Veličenstvo odvolává veškeré nároky na zisky,*

¹⁶⁵ STELLNER, s. 306–307.

¹⁶⁶ MCGILVARY, s. 100–101.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 102.

¹⁶⁸ SUTHERLAND, s. 181.

kteřé mělo na Koromandelském pobřeží a v Úrise od zmíněného počátku roku 1749. A jeho Nejkréšťanstější veličenstvo navrátí na svou stranu vše, co mu bylo dovoleno dobýt na Velké Británii v této válce.“ Francie se dále zavázala „nestavět opevnění nebo udržovat jednotky v některé části dominií bengálského subahu. Aby byl v budoucnu udržen mír na Koromandelském pobřeží a v Úrise, Angličané a Francouzi uznají Muhammada Alího Chána jako právoplatného navába Karnátaku a Salábata Džanga jako plnoprávného súbudara Dakšinu a obě strany se vzdají všech nároků a důvodů k uspokojení, se kterými mohou navzájem vystoupit proti sobě, ony nebo jejich indiští spojenci, kvůli drancování nebo plenění způsobenému jedné nebo druhé straně během války.“¹⁶⁹

Francouzská přítomnost v Indii byla omezena pouze na pět obchodních osad: Puđuččéri (někdy psáno jako Puttuččéri), Káraikkál (Karikal), Máhi (Mahé), Jánam (Yanaon) a Čandarnagar, o celkové rozloze zhruba 56 000 hektarů, roztroušených kolem okrajů subkontinentu.¹⁷⁰ Válka byla pro Francii velmi nákladná. Stav, který byl v roce 1763 představen králi, odhaduje celkové výdaje ve Východních Indiích v letech 1756–1761 činící 102 milionů livrů.¹⁷¹ Nový guvernér Law de Lauriston převzal Puđuččéri do francouzských rukou 11. května 1765, přičemž město bylo v troskách a ostatní osady vypadaly podobně.¹⁷² Po svém návratu do Indie Francouzi zjistili, že Britové naprosto zvrátili původní rovnováhu sil a stali se dominantní silou v Indii. Pod jejich kontrolou se nacházelo Bengálsko, Bihár, Úrisa a vládci Kartánaku a Haidarábádu se stali podřízenými spojenci Východoindické společnosti. Francouzský pokus o obnovu ztraceného postavení byl marný, pozice Britů byla příliš silná a zároveň chyběla vůle vlády.¹⁷³ Britská dominance v Bengálsku, Biháru a Úrise byla potvrzena 12. srpna 1765, kdy mughalský císař Šáh Alám II. předal Východoindické společnosti divání.¹⁷⁴ Z obecného hlediska znamenal výsledek války pro Francii fiasko, kvůli absenci silné námořní základny v koloniích došlo k redukci její mezinárodní prestiže a politiky pouze na starý kontinent. Stala se druhořadou mocností, její všeobecný propad se už nepodařilo zvrátit a vyústil v pozdější revoluci.

Pro Británii byl výsledek naopak velmi příznivý, z dlouhodobého hlediska hlavně získáním výsadního postavení v Indii. Po odpadnutí hlavního konkurenta v podobě Francie získala nadvládu nad světovými oceány a došlo u ní k zahájení průmyslové revoluce.¹⁷⁶

¹⁶⁹ WANNER, *Sedmiletá válka v Orientu* s. 183–185.

¹⁷⁰ MARSH, s. 9.

¹⁷¹ HAUDRERE, *Tome 4*, s. 1081.

¹⁷² MARSH, s. 14.

¹⁷³ WANNER *Sedmiletá válka v Orientu*, s. 185.

¹⁷⁴ WANNER, M., *Zrození impéria: Východoindická společnost a britský stát (1600–1773)*, s. 106–108.

¹⁷⁶ STELLNER, s. 313–319.

Závěr

To, co začalo jako snaha vybudovat finanční nezávislost na vrtkavé podpoře mateřské země, se časem přeměnilo v konfrontaci dvou nejsilnějších evropských mocností v Indii. Válka o dědictví rakouské začala jako střet obchodních společností v kontextu širšího střetu v Evropě a koloniích. Francouzi z války vyšli úspěšně, podařilo se jim obsadit Madrás a porazit navába Karnátaku, čímž prokázali evropskou vojenskou převahu nad početnějšími indickými armádami, což dříve bránilo v účinnější snaze o expanzi. Francouzská Východoindická společnost však byla státním podnikem a státní zájem nakonec rozhodl, že dobytý Madrás bude vyměněn za Louisbourg obsazený britskou armádou v Severní Americe. Cesta následně zahájená Dupleixem skrze zasahování do lokální indické politiky vedla ke střetu s Brity, kteří bedlivě sledovali své největší rivaly v Indii a byli rozhodnutí neumožnit jim získat větší vliv než měli oni sami. Britská Východoindická společnost začala podporovat Dupleixovy politické soupeře na indické scéně tak úspěšně, že byl francouzský guvernér kvůli vysokým nákladům na svou politiku nakonec odvolán. Tato nevyhlášená válka přinutila dvůr ve Versailles přehodnotit stávající nákladnou politiku v obavě před reálným vyhlášením války. Dupleixův pád způsobil zavržení jeho politiky ve Francii, ale Britové se stali jeho žáky a právě díky tomuto převzetí politiky intervencí nakonec později ovládli Bengálsko. Obě strany se poté nacházely v jakési rovnováze, která byla narušena příchodem Sedmileté války, jež měla definitivně rozhodnout, kdo bude hlavní evropskou mocností v Indii.

Důvod britského úspěchu v Bengálsku byl dán zaprvé jeho geografickým umístěním, kdy jej bylo možné napadnout pouze z jednoho směru a moře bylo pevně pod britskou kontrolou. Aplikovali zde politiku, již se naučili od Dupleixe v Karnátaku a právě zisk Bengálska jako základny pro další výboje se ukázal klíčovým pro vítězství nad Francouzi i pro další výboje v rámci Indie. Stejně jako v Karnátaku zde zúročili své technické a taktické zdatnosti ve vojenské sféře a také zužitkovali zkušenosti z předchozích bojů. Clive se naplno chopil naskytnutých možností a dokázal z nich vytěžit maximum. Úspěšně profitoval ze sporů uvnitř bengálské politiky, což mu po bitvě u Palásí umožnilo dosadit vlastního pretendenta jako vládce Bengálska. Dále využíval každé příležitosti k oslabení Francouzů. Obsazení Čandarnagaru se vzhledem k jeho důležitosti pro francouzské zásobování ukázalo jako jeden z faktorů, jenž ovlivnil výsledek bojů v Indii. Clive ve svůj prospěch obrátil i Bussyho odvolání z Dakšinu. Zničením francouzského protektorátu v tomto teritoriu a jeho nahrazením Brity padla další zásobovací základna a misky vah byly opět o něco vychýleny na jejich stranu.

Příčiny, jež vedly ke konečné porážce Francouzů, jsou mnohohrstevnaté. Zejména šlo o námořní slabost Francie na světových mořích a v případě Indie i o osobu admirála D'Achého, jenž v klíčových okamžicích neposkytl Lallymu to hlavní, co bylo pro úspěch v Indii nutné, totiž námořní podporu. Dalším faktorem byl samotný Lally, kterému v případě nezapojování se do indické politiky nelze nic vytknout, protože šlo o příkaz z domova, kde byla Dupleixova dřívější politika zavržena. Vážným problémem bylo i samotné jmenování Lallyho vrchním velitelem, přičemž se nebral ohled na to, že se v Indii a jejích záležitostech vůbec nevyznal. Nakonec je potřeba zmínit Lallyho povahu, jež vedla ke zneprátení si jeho podřízených – Bussyho s D'Aché. Zároveň je potřeba zmínit fakt, že Lally selhal v jednom z úkolů, kvůli kterým byl do Indie vyslán a to utužení morálky francouzských vojáků, což v závěrečné části konfliktu naplno projevilo. Je otázkou, zda by si kdokoliv jiný vedl na Lallyho místě lépe, protože okolnosti, jímž byl vystaven, se zdály velmi složité, ale on sám se nijak nepodílel na jejich zlepšení, či zvrácení. Nejvýznamnějším faktorem byla neexistence řádné podpory z Francie, jež byla vázána hlavně v Evropě a po námořních porážkách se její kolonie ocitly osamoceny a vydány napospas Britům.

Pro Brity hrál fakt, že jejich námořní velitelé se nebáli střetů s Francouzi a bylo na ně spolehnutí (poučili se z přechozího případu Madrásu). D'Aché byl sice takticky vyspělým velitelem a ze střetů s Brity vyšel neporažen, avšak vždy utrpěl mnohem větší ztráty než jeho soupeři. Zároveň nespolupracoval se svým velitelem tak jako tomu bylo standardem na britské straně, kdy oni spolupracovali velmi těsně v důsledku rozkazů z vyšších míst. Stejně tak na pozemních válčích se mohli Britové spolehnout na své velitele, ať už jím byl Clive válčící v Bengálsku, Forde, jenž porazil Nizozemce u Bidery nebo Francouze v Dakšinu, a Coote, který vedl úspěšnou kampaň v Karnátaku. Dále také disponovali nezanedbatelnou finanční i vojenskou podporou jak z Bengálska, tak z domova.

Pařížský mír zvrátil veškeré Dupleixovy úspěchy po roce 1749 a vrátil Francouzům jejich osady a dřívější obchodní výsady. Situace se však od roku 1749 velmi lišila. Dřívější rovnováha sil byla narušena a Britové se stali v rámci Indie teritoriální mocností. Konfrontace v letech 1756–1763 byla vyvrcholením britsko-francouzského soupeření v Indii a definitivně rozhodla, jaký vývoj čeká Indii v budoucích letech. Britové měli díky absenci významných pozic jiných evropských mocností možnost soustředit se hlavně na podmanění domorodých států a nakonec ovládnout celou Indii. Francouzi tu poté sehráli jen epizodní roli, kdy působili jako spojenci sultanátu Maisúr, po jehož pokoření Brity nakonec Francouzi ztratili posledního významného spojence na indickém subkontinentu.

Seznam použité literatury

Vydané prameny osobní povahy:

VOLTAIRE, F., M., A., *Fragmens sur l'Inde, sur legénéral Lalli, sur le procès ducomte de Morangiès et surplusieurs autres sujets*, Londres 1774.

Monografie:

BLACK, Jeremy, *Britain as a Military Power, 1688–1815*, London, Philadelphia 1999.

BLACK, Jeremy, *Evropa osmnáctého století*, Praha 2003.

BLACK, Jeremy, *From Louis XIV to Napoleon: the fate of a great power*, London, 1999.

BLACK, Jeremy, *Pitt the Elder*, New York 1992.

DODWELL, Henry, *Dupleix and Clive: The Beginning of Empire*, London 1920.

DULL, Jonathan, R., *The French Navy and the Seven Years' War*, 2007.

DZIEMBOWSKI, Edmond, *La guerre de Sept Ans*, Paris 2015.

HARRINGTON, Peter, *Plassey 1757. Clive's of India Finest Hour*, London 1994.

HAUDRERE, Philippe, *La Compagnie Française des Indes au XVIIIe siècle (1719–1795): Tome 3*, Paris 1989.

HAUDRERE, Philippe, *La Compagnie Française des Indes au XVIIIe siècle (1719–1795): Tome 4*, Paris 1989.

HOTBLACK, Kate, *Chatham's colonial policy; a study in the fiscal and economic implications of the colonial policy of the elder Pitt*, London, New York 1917.

NAVARANE, M., S., *Battles of the Honourable East India Company: Making of the Raj*, New Delhi 2006.

MAHAN, Alfred, Thayer, *The Influence of Sea Power Upon History, 1660–1783*, Boston 1890.

MALLESON, George, Bruce, *History of the French in India: From the Founding of Pondichery in 1674 to the Capture of this Place in 1761*, London 1868.

MALLESON, George, Bruce, *The Decisive Battles of India: From 1746 to 1849 Inclusive*, London 1883.

MARSH, Kate, *India in the French Imagination: Peripheral Voices, 1754–1815*, London 2009.

MCGILVARY, George, K., *Guardian of the East India Company: The Life of Laurence Sullivan*, London, New York 2006.

MUKHERJEE, Ramkrishna, *The Rise and fall of the East India Company*, Berlin 1955.

ROBBINS, Nick, *The Corporation that Changed the World: How the East India Company Shaped the Modern Multinational*, London 2006.

SEN, S., P., *The French in India 1763–1816*, Calcutta 1958.

STELLNER, František, *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha 2007.

WANNER, Michal, *Sedmiletá válka v Orientu*, Praha 2001.

WANNER, Michal, *Zrození impéria: Východoindická společnost a britský stát (1600–1773)*, Praha 2003.

WYLLY, H., C., *A Life of Lieutenant-General Sir Eyre Coote*, Oxford 1922.

Články a stati:

GELLER, Jay, Howard, *Towards a New Imperialism in Eighteenth-Century India: Dupleix, La Bourdonnais and the French Compagnie des Indes*, in: Portuguese Studies, Vol. 16, 2000.

MARTINEAU, Alfred, *Dupleix and Bussy*, in: DODWELL, Henry (ed.), *The Cambridge History of India: Volume V: British India 1497–1858*.

SUTHERLAND, L. S., *The East India Company and the Peace of Paris*, in: The English Historical Review, Vol. 62, No. 243 (Apr., 1947).

WANNER, Michal, *Anglo-Mughalská válka 1686–1688*, in: Nový Orient, roč. 54, č. 5, 1999.

Internetové zdroje:

BAUGH, Daniel, *The Global Seven Years War, 1754–1763: Britain and France in a Great Power Contest*, New York 2014, in: Google Books [online], [cit. 2017-04-24], dostupné z: https://books.google.cz/books?id=qmMSBAAQBAJ&pg=PT7&hl=cs&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false.